

TÜRKİYE SANAYİCİLERİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ

**3 KASIM 2002 GENEL SEÇİMLERİ SONRASINDA
KURULACAK HÜKÜMETİN
ÖNCELİKLİ GÜNDEMİNİ OLUŞTURMASI
GEREKEN KONULAR HAKKINDA
TÜSİAD GÖRÜŞLERİ**

TS/SEK/02-028

30 Eylül 2002

**3 KASIM 2002 GENEL SEÇİMLERİ SONRASINDA
KURULACAK HÜKÜMETİN
ÖNCELİKLİ GÜNDEMİNİ OLUŞTURMASI
GEREKEN KONULAR HAKKINDA
TÜSİAD GÖRÜŞLERİNİN ÖZETLERİ**

I. EKONOMİ POLİTİKALARI.....4

Ekonomik yapıyı güçlendirmek ve istikrarı sağlamak için devreye sokulan IMF programının para ve bütçe politikası hedefleriyle, yapısal reform süreci yaşamsal önemdedir. Siyasi tercihler nedeniyle bu alanda yaşanacak gecikmeler ve program dışı uygulamalar, önümüzdeki dönemde kamu maliyesini olumsuz etkileyecek, durgunluktan çıkışı geciktirecek ve ülkenin önümüzdeki yıllarda yüksek bir büyüme trendi yakalamasını önleyecektir. Bu nedenle IMF programına bağlı kalınmaya devam edilmesi ve buna ek olarak AB ile “Katılım Öncesi Ekonomik Program”ın da IMF programıyla tutarlı bir şekilde devreye sokulması gerekir. Büyümenin tekrar canlandırılması ve ekonominin istihdam ve üretim artışı sağlar bir yapıya kavuşturulması için reel sektör ve finans sektörü üzerindeki vergi yükü de azaltılmalıdır.

II. EKONOMİNİN REKABET GÜCÜ.....9

Türk sanayii ve hizmet sektörünün rekabet gücü artışı işgücü verimliliğinin, teknoloji transferinin ve teknoloji kullanımının artırılması yoluyla elde edilmelidir. Ancak bu şekilde sürdürülebilir yüksek büyüme ortamı sağlanabilecektir. Dolayısıyla, Hükümet 2003-2005 döneminde toplam faktör verimliliğini artırıcı mikro nitelikteki teknoloji ve rekabet politikalarını tespit etmek ve özenle uygulamak durumundadır.

III. YATIRIM ORTAMININ İYİLEŞTİRİLMESİ.....11

Türkiye’nin yapısal dönüşümünü tamamlaması ve orta vadeli yeni bir büyüme stratejisine girmesi, özel sektörün ekonomideki ağırlığının artırılması anlamına gelmektedir. Yeni dönemde yatırım ve üretim yapacak, istihdam yaratacak olan kesim, yerli ve yabancı özel sektör yatırımcılarıdır. Önümüzdeki üç yılda % 5’lik büyüme hedefinin yakalanması için gereken özel sektör yatırımlarının gerçekleştirilmesi ancak yatırım ortamının iyileştirilmesine bağlıdır. Yerli ve yabancı yatırımların önündeki engellerin kaldırılması amacıyla Başbakanlık bünyesinde oluşturulan Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Koordinasyon Kurulu (YOİKK) çalışmalarının kesintisiz ve sonuç alıcı şekilde devam etmesi gerekmektedir.

IV. AVRUPA BİRLİĞİ.....13

3 Ağustos 2002 tarihli AB’ye uyum paketi, öncesinde gerçekleştirilen diğer düzenlemelerle birlikte, Türkiye’yi ilk defa AB ile tam üyelik sürecinde bir siyasi müzakere noktasına getirmiştir. Türkiye’deki ekonomik ve siyasal reform sürecinin ilerlemesi için yıl sonunda gerçekleştirilecek olan Kopenhag Zirvesi’nde AB tarafından müzakerelerin başlaması yönünde somut bir adımın atılması uluslararası piyasalarda Türkiye açısından güven artırıcı bir unsur olacak ve dış yatırımlara ivme kazandıracaktır.

AB üyeliğinin ön koşulu olan Kopenhag Siyasi Kriterleri, aday ülkelerin mevzuatlarını onlardan beklenen standartlara yükseltmeleri kadar, uygulamanın da AB normlarına uygun olmasını gerektirmektedir. Türkiye, siyasi kriterleri karşılamak için yaptığı reformları hayata geçirmeli ve bu süreçte 57. Hükümet’in uzlaşma çabaları ile oluşan Ulusal Program’ın ötesinde, Katılım Ortaklığı Belgesi’nde bulunan uyum konularının tümünü göz önüne almalıdır.

V. DIŞ İLİŞKİLER.....16

Kıbrıs'ın AB'ye üyelik süreci Türkiye'yi Kıbrıs politikası açısından bir dönüm noktasına getirmiştir. Kıbrıs'ın AB üyeliği, Kıbrıs Türk ve Rum kesimlerinin kabul edeceği bir çözüm bulunmaksızın gerçekleşirse bu gelişmeden tüm taraflar olumsuz etkilenecektir.

ABD'nin Irak'a yapmayı planladığı müdahale Türkiye ve ABD arasındaki işbirliğinin karşılıklı çıkarlar temeline dayanması anlayışı ile çelişmemelidir. Türkiye, askeri müdahaleye alternatif senaryolar üreterek ABD ve AB arasında dengeli bir politika izlemeyi tercih etmelidir.

VI. SİYASİ REFORMLAR.....19

Türk seçmeni ezici bir çoğunlukla, seçim sisteminin ve Siyasi Partiler Kanunu'nun değiştirilmesini talep etmektedir. Gerek bu talep, gerek Türkiye'nin uzun yıllardır süregelen siyasi ve ekonomik istikrarsızlığı, bahsi geçen alanlarda acil ve ciddi bir reforma ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

VII. HUKUK DEVLETİ.....22

Kopenhag Siyasi Kriterleri'nin üzerine inşa edildiği demokrasi ve insan haklarıyla birlikte üç temel alandan biri olan hukuk devleti ilkesi, aynı zamanda demokratik toplum düzeni ve etkin kamu yönetimi prensipleri açısından da önem arz etmektedir. Bu alandaki eksiklerin giderilmesi için başta Anayasa'nın ilgili hükümleri olmak üzere mevzuatta gerekli değişiklikler yapılmalıdır.

VIII. KAMU REFORMU.....24

Devletin bireye etkin ve verimli bir hizmet götürebilmesi ve piyasada düzenleyici görevini yerine getirebilmesi için köklü bir kamu reformunun gerçekleştirilmesi gereklidir. Bireylerin değişen ve çeşitlenen ihtiyaçlarına cevap vermek, Türkiye'nin AB'ye entegrasyonunu ve demokratikleşme sürecini derinleştirmek açısından kamu reformu, öncelikle ele alınması gereken bir konudur.

IX. EĞİTİM, SAĞLIK VE SOSYAL GÜVENLİK REFORMLARI.....27

Artan rekabet şartlarına uyum sağlanabilmesi ve nitelikli insan gücünün yetiştirilebilmesi amacıyla, eğitim sisteminde gerek mevzuatta yapılacak değişiklikler ve ders kitapları ile diğer eğitim materyallerinde yapılacak yenilikler, gerekse eğitimcilerin eğitimi, yaşam boyu eğitim gibi konularda ilerlemeler ile çağdaşlaşmaya gidilmesi gerekmektedir.

Sağlık sisteminin yeniden yapılanması çalışmalarında başlıca hedef, toplumun sağlık seviyesinin artırılması olmalıdır. Bu hedefin gerçekleştirilmesi amacıyla sağlık sisteminin daha çok ve daha kaliteli hizmet/ürün sağlaması ve toplumun tüm kesimlerinin bu olanaktan hakkaniyet ve eşitlik ilkeleri çerçevesinde yararlanması için gerekli mekanizmalar kurulmalıdır.

Sosyal güvenlik sisteminin, gerek sağladığı hizmetler ve koruma garantisinin seviyesi, gerekse nüfus kapsamı bakımından geliştirilmesi, AB normlarına uygun olması, kurumlarının temel sosyal güvenlik prensiplerine uygun olarak işletilmesi ve yeterli sosyal korumayı temin edebilmesi için, 1999 yılında başlatılan reform ile ilgili gayretlerin devam etmesi ve "sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sistemi" oluşturulması gerekmektedir.

X. BİLGİ TOPLUMU.....33

Hükümet, AB çerçevesinde başlatılan ve yürütülmekte olan eAvrupa girişimini desteklemeli ve Türkiye'de bilgi toplumuna yönelik eTürkiye girişimini yönlendirmelidir. AB ile bu alanda

eşgüdüm sağlanıp özel sektör girişimleri, akademik çevreler, sivil toplum örgütleri ve konuyla ilgili diğer kurum ve kuruluşlarla işbirlikleri geliştirilmelidir.

3 KASIM 2002 GENEL SEÇİMLERİ SONRASINDA KURULACAK HÜKÜMETİN ÖNCELİKLİ GÜNDEMİNİ OLUŞTURMASI GEREKEN KONULAR HAKKINDA TÜSİAD GÖRÜŞLERİ

I. EKONOMİ POLİTİKALARI

A- Özet:

Ekonomik yapıyı güçlendirmek ve istikrarı sağlamak için devreye sokulan IMF programının para ve bütçe politikası hedefleriyle, yapısal reform süreci yaşamsal önemdedir. Siyasi tercihler nedeniyle bu alanda yaşanacak gecikmeler ve program dışı uygulamalar, önümüzdeki dönemde kamu maliyesini olumsuz etkileyecek, durgunluktan çıkışı geciktirecek ve ülkenin önümüzdeki yıllarda yüksek bir büyüme trendi yakalamasını önleyecektir. Bu nedenle IMF programına bağlı kalınmaya devam edilmesi ve buna ek olarak AB ile “Katılım Öncesi Ekonomik Program”ın da IMF programıyla tutarlı bir şekilde devreye sokulması gerekir. Büyümenin tekrar canlandırılması ve ekonominin istihdam ve üretim artışı sağlar bir yapıya kavuşturulması için reel sektör ve finans sektörü üzerindeki vergi yükü de azaltılmalıdır.

B- Değerlendirme:

İçinde bulunduğumuz seçim döneminde dikkat edilmesi gereken iki temel konu bulunmaktadır. Birincisi, sene içinde de gözlemlendiği gibi, istenilen kalıcı istikrar ortamına henüz kavuşamamış olan finansal piyasaların günlük gelişmelere ve oluşan risklere sert reaksiyonlar vermesidir. Bu sert dalgalanmalar üretim, yatırım ve tüketim kararlarını olumsuz etkilemektedir. İkinci konu ise IMF programının çekirdeğini oluşturan yapısal uyum programıdır. Siyasi tercihler nedeniyle bu alanda yaşanacak gecikmeler ve program dışı uygulamalar önümüzdeki dönemde sadece kamu maliyesini değil resesyondan çıkışı ve enflasyonla mücadeleyi de olumsuz etkileyecek, sürdürülebilir büyüme sürecinin gecikmesine neden olacaktır.

Ekonominin daha önceki dönemlere kıyasla seçim ekonomisine duyarlılığı azalmıştır. Mayıs ayından bu yana yaşanan tüm siyasi belirsizliklere rağmen, temel ekonomik büyüklüklerde 2002 yılı için önemli bir kötüleşme beklenmemektedir. Hiç şüphesiz siyasi belirsizlik faiz oranlarının yükselmesine, borsanın gerilemesine, kurun hızlanmasına ve ekonomik kararların ertelenerek canlanma sürecine girmiş olan ekonominin yavaşlamasına neden olmuştur. Ancak siyasi kaosun yanında bu kez ödenmiş olan ekonomik bedel, önceki dönemlere kıyasla daha sınırlı kalmıştır. 1999 yılından bu yana uygulanmakta olan ekonomik programlar çerçevesinde gerçekleştirilmiş bulunan yapısal reformlar ve ekonominin halihazırda içinde bulunduğu koşullar, seçimlere kadar geçecek olan dönemde, ekonomi politikalarında köklü bir değişiklik beklentisine olanak vermemektedir. Seçime kadar geçecek sürede, ekonomi politikalarının ana hatlarına sadık kalınacağını beklemek fazla iyimser bir tavır olarak değerlendirilmemelidir. Yine de seçim kararı, yavaşlayan bürokrasi, kamu fiyatlama davranışı, ekonomik kararların ertelenmesi gibi yollarla ekonomiyi etkileyecektir.

Makroekonomik verilerdeki görece düzelmeye karşılık, dengeler hala hassasiyetini/kırılganlığını korumaktadır. Siyasi belirsizlik ve kaosun 2002 değerleri üzerindeki olumsuz etkisinin nispeten sınırlı kaldığını söylemek mümkünse de 2003 yılı için aynı iyimserliğin sürdürülmesi kolay değildir. 2003 yılı için belirlenmiş olan, %5 büyüme, %9,1 bütçe açığı ve %20 TÜFE enflasyonu hedeflerinden uzaklaşılması, Türkiye'nin 2003-2005 dönemi için arzuladığı yapısal dönüşüme izin vermeyecektir.

2002 yılında seçim öncesi dönemde ve seçim sonrasında izlenecek politikaların temel yörüngesini, Stand-by Anlaşmasının uygulanmasına devam edilmesi oluşturmaktadır. IMF anlaşması çerçevesinde belirlenmiş olan hedeflerin tutturulmasına dikkat edilmeli, gerek performans kriterleri gerekse yapısal kriterler yerine getirilmelidir. AB'ye adaylık sürecinde gelinen aşama da dikkate alınarak, seçim sonrasında Türkiye ekonomisinin AB ekonomisi ile uyumlulaştırılması çalışmalarına hız verilmelidir. AB ile Türkiye arasındaki gelişmişlik farkını azaltmak ve AB ile rekabet etme gücünü artırmak hedefi doğrultusunda, ekonominin istikrar içinde sürdürülebilir bir büyüme sürecine girmesi için gerekli para, bütçe ve kur politikalarının yanısıra eksik kalan yapısal reformlar da süratle tamamlanmalı ve sağlıklı bir uygulamaya geçilmelidir.

Bu çerçevede, kısa ve uzun vadeli ekonomi politika önceliklerinin kesiştiği alanlar kamu maliyesi ve para politikasıdır. Kamu açıklarının ve borç stokunun kalıcı olarak azaltılması ve enflasyonun düşürülmesi, Türkiye'nin zaman kaybedemeyeceği iki politika önceliğidir. Enflasyon oranının kalıcı olarak düşürülürken sürdürülebilir ve başarılı bir büyüme performansının yakalanabilmesi için çalışmaların hızlandırılması gerekir. Yapılan bir çalışmaya göre, enflasyon oranının yarı yarıya düşürülmesi, uzun dönem büyüme hızında %3'e yaklaşan bir artış sağlayabilecektir. Ancak enflasyon düşerken büyümenin ivmelendirilmeye devam edilebilmesi için kamu reformunun devreye girerek borç yükünün aşağı çekilmesi gerekmektedir.

C- Dikkat edilmesi gereken hususlar ve atılması gereken adımlar:

Ekonominin içinde bulunduğu durum ve seçim sürecine girilmiş olması nedeniyle bütçe açığının yükselme ihtimali vardır. Muhtemel Irak operasyonu ve dünya ekonomisinde meydana gelebilecek negatif gelişmeler de dikkate alındığında, ekonomik program öngörülerinden ciddi sapmalar olabilir. Vergi gelirlerinin yavaşlaması, KİT açıklarının muhtemel fiyat ertelemelerinden dolayı yükselmesi, kamu çalışanları ücretlerinin seçimsiz bir duruma oranla daha yüksek belirlenmesi, savunma harcamalarında artış, kurlarda hızlanma, petrol fiyatlarında artış, turizm ve ihracat gelirlerinde yavaşlama vb. faktörler, 2003 için belirlenen hedeflerin tutturulmasını güçleştirebilecektir. Enflasyonun düşme hızının durması ve büyümenin yavaşlaması, piyasalardaki beklentileri olumsuz etkileyecek ve yüksek reel faizlerle birleştiğinde kamu açığının artması ve açığın finansmanının zorlaşması sonuçlarını doğuracaktır. Oysa Türkiye'nin borç yükünün hızla aşağı çekilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, ekonomi politikasının günlük uygulamasına çok dikkat edilmeli ve programdan hiçbir şekilde taviz verilmemelidir.

Kamu maliyesine ilişkin reformlar diğer yapısal reform alanlarında sağlanan ilerleme ile karşılaştırıldığında daha yavaş kalmaktadır. Son önlemlerle kamu açığının finansmanından kaynaklanan sorunların aşılması yönünde ciddi bir ilerleme kaydedilmiş, kamu bankalarının görev zararları uygulamasına son verilmiş, bütçenin bütçe dışı fonlar kapatılarak şeffaflaştırılması ve borç yönetimi konularında ilerleme kaydedilmiştir. Kamu reformunun, kamu açığının kökenine inerek nedenleri ortadan kaldırmayı hedefleyen bir bakış açısıyla, harcama, gelir, istihdam ve verimlilik alanlarında da genişletilerek devam ettirilmesi

gerekmektedir. Özellikle seçim ertesi dönemde kamunun ekonomi içindeki payının küçültülmesi ve etkinliğinin artırılması çalışmalarının hızlandırılması gerekmektedir. Kamu reformu, hem ekonomide arzulanan yapısal dönüşümü sağlamak hem de gelecek dönemde büyümenin motoru olacak özel sektör yatırımları için elverişli ortamı yaratmak açısından yaşamsal öneme sahiptir.

Türkiye'nin sürdürülebilir bir büyüme sürecine girebilmesi için, makroekonomik istikrarın sağlanmasının yanısıra özel sektör yatırımlarını finanse edebilecek sağlıklı bir bankacılık sistemi de gerekmektedir. Bu amaçla, bankacılık sisteminde yeniden yapılanmanın tamamlandığı ve sistemik riskin kalmadığı anlayışının yaygınlaşarak bankacılık sistemine yeniden güven duyulmaya başlanması sağlanmalıdır. Krizin etkisiyle ortaya çıkan geri dönmeyen krediler sorunu, bankaların sermaye yapılarında ilerde bir bozulmaya yol açmayacak ve yeni kredi açılmasına imkan sağlayacak bir çerçevede çözülmeli, finansal yeniden yapılandırma programının iyi işlemesi için gereken mevzuat değişiklikleri yapılmalıdır. Bankacılık sisteminde, uluslararası normlara ulaşan düzenlemelerin paralelinde sermaye piyasalarında da derinleşme sağlanmalı; reel sektörde de risk yönetimi ve uluslararası muhasebe standartları uygulamaları hayata geçirilmelidir.

Reform sürecinin amacına ulaşması için işletmelerin gerçek mali durumlarının açık ve net olarak görülebilmesi gerekir. Bu ise genelde Uluslararası Muhasebe Standartlarının ve özelde enflasyon muhasebesinin uygulanmasından geçmektedir. Enflasyon muhasebesi sonuçları itibariyle vergi matrahını etkilediğinden vergi yasalarında değişiklik yapılması gerekmektedir. Bu sağlanmadığı takdirde, şirketler enflasyon muhasebesine göre düzenlenmiş bilançolarına göre zarar etmekte; ancak iş vergi ödemeye geldiğinde ise düzeltilmemiş bilançolar üzerinden kar edip vergi ödemektedirler. Bu çelişkili uygulamadan bir an önce vaz geçilmesi, bu konuda Maliye Bakanlığı'nın, orta ve küçük işletmeleri de gözetecek bir anlayışla yürüttüğü çalışmaların bir an önce hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Kayıtdışı ekonominin kayda alınması, vergi gelirlerinin artırılması mutlaka ulaşılması gereken bir hedeftir. Türkiye'de yapılan kayıtdışı ekonomi istatistikleri, bu büyüklüğün oldukça geniş bir faaliyet alanını kapsadığını göstermektedir. Bunun ekonomik ve sosyal yapı üzerindeki etkileri göz önünde bulundurulduğunda, bu büyüklüğün payının azaltılması gerektiği ortaya çıkar.

Kayıtdışı ekonomi ile mücadelede, Maliye Bakanlığı ile diğer ilgili kamu kurumlarının yardımcı olması, dolayısıyla sağlıklı bir eşgüdümün sağlanması gerekmektedir. Devlet kurumları arasında bilgi akışı ve koordinasyonun bir an önce sağlanması gereklidir. Vergi denetiminin etkinliği devlette yer alan bilgilerin doğru, güncel ve düzenli olması ile sağlanacaktır.

Kayıtdışı ekonominin varlığı, vergileme açısından kayıtlı ekonomi üzerinde çok büyük adaletsizlik yaratmaktadır. Kayıtdışının kayıt altına alınması sürecinde, kayıt altındaki ekonominin üzerindeki vergi yükünün hafifletilmesi sağlanmalıdır.

Kayıtdışı ekonominin bir boyutu da yasadışı faaliyetlerdir. Suç ekonomisi kapsamındaki yasal mevzuatın ve uygulayıcı birimlerin örgütsel yapılarının mücadelede etkinliği sağlayacak bir biçimde revize edilmesi gerekmektedir. Cezai yaptırımlar ve bu yaptırımların uygulaması esnasında karşılaşılan yetersizliklerin giderilmesi aciliyet arz etmektedir. Yolsuzluk ve rüşvet ile suç ekonomisinin varlığının sonuçta toplumsal yozlaşmaya neden olduğu unutulmamalıdır.

Mali milat, ekonominin kayıt altına alınması çalışmalarının başarıya ulaşması için bir ön koşul niteliği taşımaktadır. Yaşadığımız ağır ekonomik krizden çıkma savaşı veren ülkemiz, vergi literatürümüze “Mali Milat” olarak geçen müesseseye ilişkin bir kez daha karar arifesine gelmiştir. Geçmişte yeterince anlaşılamayan ve gerekli güvencelerle donatılamayan mali milat kamuoyunda yarattığı huzursuzluk nedeniyle amaca hizmet edememiştir.

Mali miladın mükellefler bakımından anlamlı ve yararlı bir müessese olarak kabul edilebilmesi için mükelleflerin kayıt dışı kalma imkanlarının ortadan kaldırılacağı net ve açık bir şekilde ortaya konulabilmeli ve mükelleflere milattan önceki faaliyetleri sebebiyle tam bir teminat verilmeli, geçmişle ilgili tüm vergisel bağların koparıldığı mesajı hiçbir tartışmaya ve yoruma yer vermeyecek açıklıkla ortaya konulmalıdır.

Ekonomi gündeminin ön sıralarında yer alması gereken konulardan biri de gelir dağılımının daha adil hale getirilmesidir. Sosyal gruplar arasındaki gelir adaletsizliğinin artması, sadece ekonomik değil aynı zamanda politik ve sosyo-kültürel sorunlar da yaratmaktadır. Gelir dağılımının adaletsiz olduğu bir ülkede toplumsal huzursuzluğun olması kaçınılmazdır. Varolan dengesizliği azaltmak ve gelir düzeyi düşük kesimlerin gelirlerini ekonomik gelişmeye paralel olarak artırmak önem taşımaktadır. Ulusal pastayı büyütmek ve bunun daha adil dağılımını sağlamak yönünde bir strateji oluşturulmalıdır.

Bu çerçevede, atılması gereken adımlar aşağıda belirtilmektedir.

1. Uygulanmakta olan ekonomik programa devam edilmeli, program siyasi olarak güçlü bir şekilde sahiplenilmeli, ekonomi yönetimi, güçlü koordinasyona imkan sağlayacak şekilde Ekonomi ve Maliye Bakanlığı adı altında tek elde toplanmalıdır.
2. Seçim ertesinde enflasyon hedeflemesine geçilerek sene sonu itibariyle %20 enflasyon hedefine sadık kalınmalıdır. Bu çerçevede, para politikası ve gelirler politikası enflasyon hedefini destekleyici olmalıdır.
3. Borç yükünün azaltılması ve ekonominin rekabet gücünün artırılması için kamu reformunun tüm alanlarda hızla tamamlanması hedeflenmelidir.
4. Bir yandan kamuda aşırı istihdamın azaltılması programına devam edilmeli ve kamuda etkinlik artışı sağlanmalı, diğer yandan personel azaltmaları sonucu doğan mağduriyeti gidermek üzere sosyal politika araçları ile gerekli önlemler alınmalıdır.
5. Seçim sonrasında özelleştirmelerin hızlandırılarak tamamlanması hedeflenmelidir.
6. Devlet, merkeziyetçi yapıdan uzaklaştırılmalı, yerel yönetimlere ağırlık verilmeli, ekonomik rasyonellere uygun bir örgütlenmeye geçilmelidir.
7. Kamuda insan kaynakları liyakat çerçevesinde değerlendirilmeli, sivil toplumun karar mekanizmalarına katılması sağlanmalı, hesap verebilirlik ve şeffaflık ön plana alınmalı, yolsuzlukla aktif olarak mücadele edilmelidir.
8. Vergi reformu, kamu maliyesi perspektifinin yanı sıra makroekonomik açıdan da değerlendirilmelidir. Büyümenin tekrar canlandırılması ve ekonominin istihdam ve üretim artışı sağlar bir yapıya kavuşturulması için reel sektör ve finans sektörü üzerindeki vergi yükü azaltılmalı, enflasyon muhasebesine göre düzeltilmiş bilançolar

üzerinden vergi alınmalıdır.

9. Mali milat ayrı bir yasal düzenleme olarak ele alınmalıdır. Ekonominin kayıt altına alınmasına ilişkin hükümleri içerecek bu yeni yasada, vergi idaresinin etkin ve verimli hale getirilmesinde gerekli ve yararlı olacak düzenlemeler, ekonominin nama yazılı hale getirilmesi, belirli büyüklükteki nakit hareketlerinin bankacılık sisteminden geçirilmesi ve vergi kimlik sisteminin yaygınlaştırılması gibi önlemler yer almalıdır. Ayrıca, mükelleflerin mali milat öncesi faaliyetleri, gelirleri, servetleri ve harcamaları sebebiyle ilerde bir vergi endişesi taşımamaları için tam bir teminat verilerek, uygulama, matrah artırımı, stok affı, tahsilatın hızlandırılması konularında alınacak önlemlerle tamamlanmalıdır.
10. Vergi oranları, vergi tabanındaki genişlemenin vergi gelirleri üzerindeki dengeleyici etkisi dikkate alınarak, arz yönlü olarak yeniden belirlenmelidir.
11. Türkiye’de kayıtdışılığı, dolayısıyla vergi kayıp ve kaçacağını özendiren en önemli unsurlardan biri, belge düzeninin sağlıklı çalışmamasıdır. Belge ve kayıt düzeninin sağlıklı işlemlerini temin etmek amacıyla gereken önlemler bir an önce alınmalıdır. Vergi idaresinin modernizasyonu tamamlanarak, elektronik imkanlar, bankacılık sistemi ve vergi kimlik numarası gibi önlemlerle vergi tabanı genişletilmelidir.
12. AB’ye adaylık sürecinde gelinen aşama uyarınca, Türkiye ekonomisinin AB ekonomisi ile uyumlulaştırılması çalışmalarına hız verilmelidir.
13. Türkiye ekonomisinin büyümesinin giderek daha fazla özel sektör tabanlı olarak gerçekleşeceği dikkate alınarak, yatırım ortamının iyileştirilmesi çalışmaları hızla sonuçlandırılmalıdır. Bu konuda siyasi iradenin yanı sıra bürokraside bir zihniyet değişikliği gerçekleşmesi gereği göz ardı edilmemelidir.
14. Üretimde, istihdamı caydıracak, uluslararası rekabet açısından dezavantaj yaratacak uygulamalardan kaçınılmalıdır. Bilim Kurulu tarafından hazırlanan İş Kanunu Taslağı, İş Güvencesi Yasası yürürlüğe girmeden önce, işveren ve işçi kesimlerinin mutabakatıyla yasalaştırılmalıdır.
15. Sürdürülebilir bir büyüme için, özel sektör yatırımlarını finanse edebilecek sağlıklı bir bankacılık sistemi elzemdir. Bu amaçla, bankacılık sisteminde yeniden yapılanmanın tamamlandığı ve sistemik riskin kalmadığı açıkça ortaya konmalıdır.
16. Krizin etkisiyle ortaya çıkan geri dönmeyen krediler sorunu, bankaların sermaye yapılarında ilerde bir bozulmaya yol açmayacak ve yeni kredi açılmasına imkan sağlayacak bir çerçevede çözülmeli, finansal yeniden yapılandırma programının iyi işlemesi için gereken mevzuat değişiklikleri yapılmalıdır.
17. Bankacılık sisteminde, uluslararası normlara ulaşan düzenlemelerin paralelinde, sermaye piyasalarında da derinleşme sağlanmalı, reel söktörde de risk yönetimi ve uluslararası muhasebe standartları uygulamaları hayata geçirilmelidir.
18. Gelir eşitsizliğini azaltmak için ücretlilerin istihdam içindeki payının artırılması, reel faizlerin düşürülmesi ve orta vadede menkul kıymet kazançlarının tabana yayılması, sosyal transfer miktarının çeşitlenerek artırılması, aynı zamanda daha çok düşük gelirli gruplara yönlendirilmesi, özellikle, yoksul çiftçilere doğrudan gelir transferinin gerçekleştirilmesi, işsizlik sigortasının yaygınlaştırılması, ortalama eğitim düzeyinin hızla

yükseltilebilmesi için eğitime daha fazla kaynak ayrılması ve radikal bir kamu personel reformunun yapılması gereklidir.

II. EKONOMİNİN REKABET GÜCÜ

A- Özet:

Türk sanayii ve hizmet sektörünün rekabet gücü artışı işgücü verimliliğinin, teknoloji transferinin ve teknoloji kullanımının artırılması yoluyla elde edilmelidir. Ancak bu şekilde sürdürülebilir yüksek büyüme ortamı sağlanabilecektir. Dolayısıyla, Hükümet 2003-2005 döneminde toplam faktör verimliliğini artırıcı mikro nitelikteki teknoloji ve rekabet politikalarını tespit etmek ve özenle uygulamak durumundadır.

B- Değerlendirme:

Uzun süredir krizlerle boğuşmakta olan ekonomimizin orta vadeli bir stratejik gelişme perspektifi içinde sürdürülebilir bir büyümeye kavuşması, daha fazla ertelenmesi mümkün olmayan bir zorunluluk olarak önümüzde durmaktadır. Orta vadede büyüme performansını belirleyecek olan demografik dönüşüm, özel sektör yatırımları ve mal ve hizmet ihracatı açısından, makroekonomik istikrarın sağlanmasının yanısıra kamu maliyesindeki dönüşümlerin tamamlanması, rekabet gücünü artıracak önlemlerin alınması ve yatırım ortamının önündeki engellerin kaldırılması gerekmektedir.

2002 yılında ekonomide temel dengeler tesis edilmiş, ekonomiye üretim ve istihdam penceresinden yaklaşan, orta vadeli bir gelişme stratejisini devreye sokan, gelir dağılımındaki bozulmanın yaratmakta olduğu sosyal sorunları dikkate alan, kamuda reform çalışmalarını temele oturtan bir yönetim yaklaşımıyla, krizden çıkışın yol haritası çizilmiş ve belirlenen doğrultuda ilk adımlar atılmış olmalıydı. Uygulanmakta olan ekonomik programın yapısal reformları bu doğrultuda önemli bir gelişme olmakla birlikte, Mayıs ayından itibaren siyasi belirsizlik ve karışıklığın yeniden egemen olması nedeniyle kriz koşullarının tam olarak bertaraf edildiği ve orta vadeli yeni büyüme yolu doğrultusunda adımların atılmaya başlandığı söylenemez. Türkiye'nin ekonomik gücünün artırılması için büyümenin kaynaklarına inen ve sektörel kalkınma önceliklerini dikkate alan, böylece hızlı bir verimlilik ve katma değer artışı sağlayan orta vadeli bir büyüme politikasına ihtiyacı vardır. AB'ye adaylık süreci çerçevesinde hazırlanan Katılım Öncesi Ekonomik Program, temelleri Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile atılan Türkiye'nin orta vadeli ekonomik gelişme stratejisinin biraz daha netleştirilmesini sağlamıştır. Yapılması gereken, orta vadeli program hedeflerine ulaşılmasını sağlayacak somut politika araçlarının geliştirilmesi ve sonuç alıcı uygulamanın sağlanmasıdır.

C- Dikkat edilmesi gereken hususlar ve atılması gereken adımlar:

Türkiye 1990'ların ikinci yarısında verimlilik artışında giderek geride kalmıştır. 1980-2000 döneminde ortalama büyüme %3.9 olurken, sermaye stoku artışı %5.7, istihdam artışı %1.7 ve toplam faktör verimliliği artışı %0.6 olmuştur. Özellikle 1998 senesinden sonra ardı ardına yaşanan krizlerle, sabit sermaye yatırımlarının GSMH içindeki payı 1990 öncesi seviyelerine gerilemiştir. Bu koşullar altında Türkiye'nin rekabet gücü hızla gerilemiş, Uluslararası Rekabet Yıllıklarına göre rekabet gücü sıralamasında, son beş yılda 39. sıradan 46. sıraya düşmüştür. Bu gerilemenin temel nedeni kamu sektöründeki idari ve yapısal verimsizlik ve sırasıyla bunun makroekonomik yapıda neden olduğu istikrarsızlık, özel sektörde ortaya çıkarttığı etkinlik kaybı ve altyapıdaki sorunlardır.

Türkiye'nin rekabet gücünü olumlu etkileyen temel faktörlerden bir tanesi demografik yapısı ve eğitimli gençlerin nüfusa oranının ekonomik büyümeyi ivmelendirecek şekilde artıyor olmasıdır. Bu durum aynı zamanda, AB ile ekonomik ilişkilerimizde, AB'de yaşanan nüfus ve işgücü ihtiyacı karşısında zaman içinde Türkiye'nin avantajını oluşturmaktadır. Ancak bu avantajın realize edilmesi, bu işgücüne istihdam olanakları yaratılmasıyla mümkündür. Oysa 1990'lar boyunca üretim sektöründen kaçışa neden olan ekonomi politikaları istihdam artışını engellerken son krizlerle birlikte işsizlik oranı %12'leri bulmuştur. İşsizler içinde eğitimli gençlerin oranı ise %30'lara ulaşarak Türkiye'de sosyal dengelerin sürdürülmesi açısından ciddi bir tehlike oluşturmaktadır. Özelleştirme, kamuda etkinlik artışı, ekonominin 2003'te beklenen ivmelenmeyi yakalayamayacak olması vb. faktörler istihdam piyasasındaki mevcut sıkıntıyı artırabilecektir. İşsizlik oranının artmasının önüne geçilmesi için eğitim vb. sosyal politika araçlarının kullanılmasının yanısıra reel sektörün bir an önce istihdam artışı sağlaması için başta vergisel teşvikler olmak üzere gerekli tedbirler alınmalıdır.

Türkiye'nin AB üyeliği perspektifi ve yabancı sermaye yatırımlarındaki artış, istihdam olanakları ve bilgi ve teknoloji transferi olanakları ile Türkiye'nin rekabet gücüne olumlu etkiyi yapması için yatırım ortamının önündeki engellerin kaldırılması gerekmektedir.

Bu çerçevede, atılması gereken adımlar aşağıda belirtilmektedir.

1. Rekabet gücünün önündeki temel engel olan kamu sektöründeki verimsizliğin önüne geçilmelidir.
2. Kamu kesimi reformu tamamlanarak, makroekonomik istikrarın temin edilmesine ve orta-uzun vadeli belirsizliklerin ortadan kalkarak yatırımların önünün açılmasına katkı sağlanmalıdır.
3. Yatırım ve istihdam yaratmanın önündeki vergisel yükler rekabet gücünün artmasına olanak tanıyacak seviyelere çekilmelidir.
4. Yatırımların önündeki idari engeller kaldırılmalıdır.
5. Yabancı sermaye yatırımları açısından, gelişmekte olan ülkeler arasındaki rekabet göz önünde bulundurularak, yeterli teşvik mekanizmaları ihdas edilmeli, bu çerçevede Yabancı Sermaye Kanunu yenilenmeli ve bir yatırım promosyon ajansı kurulmalıdır.
6. Piyasalarda rekabeti bozan unsurlar ortadan kaldırılmalı, kamu tekelinin kaldırıldığı sektörlerde özel sektörün rekabetçi bir yapıda rahat çalışmasını temin eden koşullar yaratılmalıdır.
7. Yatırım ve üretim için dünya fiyatlarından kesintisiz ve yeterli enerji temin edilmesini sağlamak üzere, enerji sektöründe özel sektör yatırımlarının önü açılmalıdır.
8. Üretimde, istihdamı caydıracak, uluslararası rekabet açısından dezavantaj yaratacak uygulamalardan kaçınılmalıdır. Bilim Kurulu tarafından hazırlanan İş Kanunu Taslağı, İş Güvencesi Yasası yürürlüğe girmeden önce, işveren ve işçi kesimlerinin mutabakatıyla yasalaştırılmalıdır. Atipik hizmet akitlerine hukuki olanak tanınması; çalışma sürelerinde ve ücrette esneklik; kıdem, ihbar, kötüniyet tazminatları, işsizlik sigortası ve 15.3.2002'de yürürlüğe girecek olan iş güvencesi müesseselerinin bir bütün olarak değerlendirilip yeniden düzenlenmesi konuları ele alınmalıdır.

III. YATIRIM ORTAMININ İYİLEŞTİRİLMESİ

A- Özet:

Türkiye'nin yapısal dönüşümünü tamamlaması ve orta vadeli yeni bir büyüme stratejisine girmesi, özel sektörün ekonomideki ağırlığının artırılması anlamına gelmektedir. Yeni dönemde yatırım ve üretim yapacak, istihdam yaratacak olan kesim, yerli ve yabancı özel sektör yatırımcılarıdır. AB'ye tam adaylık süreci çerçevesinde hazırlanmış olan Katılım Öncesi Ekonomik Program da, büyümenin kaynaklarının yatırım ve ihracat olacağı tahmini üzerine kuruludur. Önümüzdeki üç yılda % 5'lik büyüme hedefinin yakalanması için gereken özel sektör yatırımlarının gerçekleştirilmesi ancak yatırım ortamının iyileştirilmesine bağlıdır. Yerli ve yabancı yatırımların önündeki engellerin kaldırılması amacıyla Başbakanlık bünyesinde oluşturulan Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Koordinasyon Kurulu (YOİKK) çalışmalarının kesintisiz ve sonuç alıcı şekilde devam etmesi gerekmektedir.

B- Değerlendirme:

Türkiye'de yatırım ortamının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yaklaşık iki yıl önce Dünya Bankası ile ortak yürütülen projelerle başlamıştır. Bu çalışmalar sonucunda temel problem alanları belirlenmiş ve problemlerin çözümlenmesine yönelik olarak bir yapı önerisi geliştirilmiştir. Bu doğrultuda, sorunlarla muhatap olan özel sektör temsilcilerini ve sorunları çözümleyecek olan karar alıcıları bir araya getirmek amacıyla Başbakanlık bünyesinde Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Koordinasyon Kurulu oluşturulmuştur. Bu komite ve komiteye bağlı olarak oluşturulan dokuz adet teknik komite ve bunların altındaki alt komiteler, özel sektörün kamu kesimi temsilcileri ile sorunları ve çözüm önerilerini belirlemek üzere biraraya gelmesi açısından önemli bir fırsat yaratmaktadır. Bu yararlı platformun çalışmalarının devamı sağlanmalıdır. YOİKK sürecinde yaşanabilecek bir tıkanma, özel sektör-kamu sektörü ortak çalışma platformunun da sağlanamadığı anlamına gelecek ve Türkiye'de ekonomik politika üretme sürecinin kalitesinin artırılması beklentilerini azaltacaktır. Özel sektör temsil örgütlerinin, yatırım ortamına ilişkin politikaların üretilme sürecine katkı yapabilmesi, gelişmiş ülkelerde görülen katılımcı sürecin bir benzerinin ülkemizde de kurulması anlamına gelmektedir.

Ancak, ekonomi yönetimindeki parçalanmışlık ve YOİKK bünyesindeki kamu kuruluşlarının yaklaşım farklılıkları, çalışmalardan istenilen verimin alınmasını güçleştirmiştir. YOİKK bünyesindeki çalışmalar esnasında, kamu kuruluşlarının görev ve yetki alanlarında bir dizi kesişme olduğu, ciddi bir koordinasyon problemi yaşandığı ve bazı kurumların yetkilerinden feragat etmek konusunda çok isteksiz davrandığı ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, teknik komitelerde yapılan çalışmalarda hız farkları yaşanmış, üzerinde uzlaşma sağlanan konularda dahi siyasi otoritede kararlılık olmaması sonucu somut gelişmeler kaydedilememiştir. Seçim kararının alınmasından sonra ise YOİKK çalışmaları fiilen durmuştur.

C- Dikkat edilmesi gereken hususlar ve atılması gereken adımlar:

YOİKK ve teknik komitelerde çalışmaların bir an önce tekrar başlatılması, komitelerin beklenen faydayı sağlayacak tarzda çalışabilmesi ve ortaya çıkan tıkanıklıkların vakit yitirilmeden aşılması için özellikle kamu kurumları arasındaki görüş ayrılıklarının

giderilmesini sağlayacak biçimde siyasi kararlılığın gösterilmesi ve koordinasyonun gerçekleştirilmesi gerekmektedir. YOİKK çalışmalarının, siyasi kararlılık ve koordinasyon sağlanmadan tekrar başlaması ise beklenen faydayı vermeyecektir. Bu durum, özel sektör temsil örgütleri açısından, çalışmalardaki şevkin kırılmasına yol açacaktır.

YOİKK sürecindeki tıkanıklıkların aşılaraq sürecin yeniden başlatılmasının ardından, teknik komitelerdeki çalışmaların nihai hale gelmesi ve kararlaştırılan somut mevzuat değişikliklerinin gerçekleştirilmesi Türkiye’de yatırım ortamını hızla düzeltecek, böylece girişimciliği özendirecek ve yerli ve yabancı yatırımlarda ciddi artışlara yol açacaktır. Şimdiye kadar yapılmış çalışmalarda, bir dizi alanda önemli ilerlemeler kaydedilebilmiştir. Üzerinde uzlaşılan bu konuların bir an önce gerekli mevzuat değişiklikleri yapılarak yürürlüğe girmesi, sürecin yeniden sağlıklı bir şekilde başlaması için önemlidir.

Bu çerçevede, atılması gereken adımlar aşağıda belirtilmektedir.

1. YOİKK çalışmalarının kesintisiz devam ettirilmesi ve bu platformda üzerinde uzlaşılan kanunların bir an önce yasalaşması sağlanmalıdır.
2. Komitelerde yer alan kamu kuruluşları temsilcilerinin komitelerde sürekliliği ve yeterli yetki ile donatılmış olarak yer almaları sağlanmalıdır.
3. Kamu kuruluşlarının bu sürece yapıcı olarak katkı yapmaları doğrultusunda siyasi yönlendirme yapılmalıdır.
4. Kamu kuruluşlarının birbirini kesen görev alanları arasında koordinasyon sağlanmalıdır.
5. Komite toplantılarının, özel sektörün çalışma yöntemleri ile daha büyük bir uyum içinde olmasına gayret edilmeli, bu çerçevede, toplantı tarihlerinin zamanında bildirilmesi, çalışma takviminin somutlaştırılması, zamanında ve yeterli bilgi akışının sağlanması gibi konulara dikkat edilmelidir.
6. Doğrudan Yabancı Yatırım Yasası bir an önce yasalaşmalıdır.
7. Yatırım Ajansı kurulmasına ilişkin mevzuat çalışması tamamlanarak Meclis’ten çıkarılmalı ve Ajans vakit kaybedilmeden hayata geçirilmelidir.
8. Şirket kuruluşunun basitleştirilmesi için yapılan çalışmalar bir an önce tamamlanmalı ve yasalaştırılmalıdır.
9. Vergi ve teşvikler konusunda yürütülen çalışmalar, Maliye Bakanlığı’nın daha yapıcı katkılarıyla sürdürülmelidir.

IV. AVRUPA BİRLİĞİ

1. TAM ÜYELİK SÜRECİ

A- Özet:

3 Ağustos 2002 tarihli AB'ye uyum paketi, öncesinde gerçekleştirilen diğer düzenlemelerle birlikte, Türkiye'yi ilk defa AB ile tam üyelik sürecinde bir siyasi müzakere noktasına getirmiştir. Türkiye'deki ekonomik ve siyasal reform sürecinin ilerlemesi için yıl sonunda gerçekleştirilecek olan Kopenhag Zirvesi'nde AB tarafından müzakerelerin başlaması yönünde somut bir adımın atılması uluslararası piyasalarda Türkiye açısından güven artırıcı bir unsur olacak ve dış yatırımlara ivme kazandıracaktır. AB üyeliği perspektifinin netleşmesi, hem Türkiye'nin jeo-stratejik önemini daha da güçlendirecek, hem de Türkiye'nin AB ülkeleri ile rekabet edebilir bir yatırım ortamı oluşturmasını garanti altına alacaktır.

B- Değerlendirme:

Türkiye'nin coğrafi, tarihi ve ekonomik ortağı AB'dir. AB üyeliği Türkiye'nin refah düzeyine ve demokratik standartlarına önemli katkılarda bulunacaktır.

Türkiye için AB üyeliği, sadece kişi başına düşen milli gelirin yükselmesi değil, aynı zamanda ekonomik istikrarın da kalıcı olarak sağlanması anlamına gelecektir. AB ile müzakerelerin başlaması "Katılım Öncesi Ekonomik Programı" da devreye sokacağı için, bu konuda Türk ekonomisi ek güvencelere kavuşmuş olacaktır. Türkiye, ekonomik istikrarı sağlama mücadelesinde başarılı olacak, ekonomisinin kriz üreten yapısını kalıcı biçimde değiştirebilecek ve yaşam standartlarını gözle görülür biçimde yükseltecektir. Bir başka deyişle, ekonomik istikrar ve büyümenin birarada gerçekleştirilmesi mümkün olabilecektir. Buna paralel olarak, AB üyeliği, üye olan ülkelerde yaşanan gelişmeler dikkate alındığında, Türkiye'ye yabancı sermaye akışını önemli derecede arttıracaktır. AB üyeliği, insan kalitesinin, teknoloji transferi ve kullanımının ve piyasa ekonomisinin kurumsal etkinliğinin de gelişmesine doğrudan katkıda bulunacaktır.

Türkiye'nin AB'ye aday ilan edildiği Helsinki Zirvesi sonrası ilişkiler büyük ivme kazanmıştır. 2000 yılı Kasım ayında açıklanan Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yer alan AB'nin kısa ve orta vadeli öncelikler listesi ülkemiz tarafından değerlendirilmiş ve özü itibarıyla bu taleplerin yerine getirilmesi doğrultusunda program ve takvim içeren Ulusal Program Mart 2001 tarihinde açıklanmıştır. Söz konusu gelişmeler çerçevesinde Türkiye gerekli yasal, kurumsal ve idari değişikliklerin bir kısmını önemli sayılabilecek bir hızla gerçekleştirmiştir. Ulusal programda yer alan kısa vadeli öncelikler henüz tamamlanmamış olsa da müzakerelere başlamak için gerekli olan siyasi kriterler önce 2001 yılında yapılan Anayasa değişiklikleri ve ardından 2002 yılı içinde gerçekleştirilen çeşitli yasal değişikliklerle yerine getirilme aşamasına gelmiştir. Bu çerçevede Türkiye, yıl sonunda gerçekleştirilecek olan Kopenhag Zirvesi'nde AB tarafından müzakerelerin başlaması yönünde somut bir adımın atılmasını talep etme konusunda önemli bir aşama kaydetmiştir.

C- Dikkat edilmesi gereken hususlar ve atılması gereken adımlar:

Türkiye, ulusal düzeydeki hassas dengelere karşın, AB üyeliği için gerekli siyasi kriterlerin yerine getirilmesi açısından umulmadık bir aşama kaydetmişken, AB tarafının bir takım ek

talepleri (Kıbrıs'ta Rum ve AGSP'de Yunan tezlerinin Türkiye'ye kabul ettirilmesi) üyelik müzakerelerinin başlaması için öne sürmesi, Türkiye'deki AB karşıtlarının elini güçlendirecek ve ülkedeki hassas dengeler geri çevrilemeyecek bir şekilde bozulabilecektir. Bu muhtemel olumsuz gelişmelere gerek AB üyesi ülkelerde yapılan, gerekse Türkiye'de 3 Kasım'da yapılması planlanan seçimlerde, kimlik politikasını siyasetlerinin temeline yerleştiren partilerin yükselişi de eklenirse Türkiye'nin elde etmek istediği hedeften uzaklaşması söz konusu olabilecektir.

Türk tarafının üzerine düşen tüm yükümlülükleri tamamladığı ve AB üyeliğinin kısa süre içinde kendiliğinden gerçekleşeceği gibi bir yanılgıya düşülmemesi gerekmektedir. Bugüne kadar gerçekleştirilen anayasal ve yasal değişikliklerin uygulanabilmesi için yapılması gereken bir çok yasal, kurumsal ve idari düzenlemeler bulunmaktadır ve bunlar seçimlerden sonra göreve gelecek hükümetin en öncelikli gündem maddesi olmalıdır. AB ile bütünleşme ülkemizin ulusal siyaseti niteliğini kazanmıştır. AB dışında kalmış bir Türkiye'nin yurttaşlarına istikrarlı ve yaşam düzeyi yüksek bir gelecek sunma imkanının zorlaşacağı gerçeği tüm siyasal partilerce görülmelidir.

Bu çerçevede, atılması gereken adımlar aşağıda belirtilmektedir.

1. Geline nokta itibarıyla gerek AB kurumları ve üye ülkeler nezdinde, gerekse Türkiye'de sürecin aksamaması için gerekli tüm girişimler yapılmalı, siyasi kriterlerin yerine getirilmesi yönünde yapılan tüm çalışmalar en kapsamlı ve açık şekilde yetkililere ve muhataplarımıza anlatılmalıdır.
2. Yıl sonunda gerçekleştirilecek olan Kopenhag Zirvesi'nde AB tarafından müzakerelerin başlaması yönünde somut bir adımın atılması kritik önemdedir ve AB'nin de Türkiye ile ilişkilere bakış açısını test edici niteliğe sahiptir. Türkiye'nin üyelik perspektifinin netleşmesi ülkenin ekonomisine önemli bir rahatlama getirecek, ülkenin ekonomik ve siyasal reform sürecini daha da hızlandıracak ve AB'nin kültür/din temeline dayalı bir yapı olduğu şeklindeki muhafazakar önyargıyı kıracaktır. Bu çerçevede, AB'nin üyelik için belirlemiş olduğu nesnel kriterlere uygun biçimde davranması ve üyelik müzakerelerine başlanması konusunu teknik bir karar olarak değerlendirmesi gereklidir.

2. SİYASİ KRİTERLER

A- Özet:

AB üyeliğinin önkoşulu olan Kopenhag Siyasi Kriterleri, aday ülkelerin mevzuatlarını onlardan beklenen standartlara yükseltmeleri kadar, uygulamanın da AB normlarına uygun olmasını gerektirmektedir. Türkiye, Kopenhag Siyasi Kriterlerini karşılamak için yaptığı reformları hayata geçirmeli ve bu süreçte 57. Hükümet'in uzlaşma çabaları ile oluşan Ulusal Program'ın ötesinde, Katılım Ortaklığı Belgesi'nde bulunan uyum konularının tümünü göz önüne almalıdır.

B- Değerlendirme:

Kopenhag Siyasi Kriterleri, bir cümle ile, “..aday ülkenin demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlıkların korunması ve saygı görmesini teminat altına alan kurumlarının istikrara kavuşturulmuş olması...”dır.

Bu tanımdan anlaşıldığı üzere, AB’nin Türkiye’ye dayattığı öne sürülen anayasal ve yasal değişikliklerin tamamı, yıllar önce, henüz Türkiye bir aday ülke olarak tanınmamışken, AB tarafından tüm aday ülkeler için belirlenmiş somut tanım ve tariflere dayanmaktadır. AB organlarının, mevzuat değişikliğinin yeterli olmadığı, Kriterler’in karşılandığına kani olmak için uygulamaya da bakılması gerektiği yolundaki açıklamaları da, Kriterler’in tarifinde geçen “..kurumların istikrara kavuşturulmuş olması..” ifadesinden kaynaklanmaktadır.

C- Dikkat edilmesi gereken hususlar ve atılması gereken adımlar:

Yukarıda belirtildiği gibi, mevzuat değişiklikleri tek başına yeterli değildir. Yasaların tatbikatı, değişiklikleri yapan siyasi iradeye uygun olarak özgürlükçü ve demokratik bir yönde değişmeli ve istikrar kazanmalıdır. Bu çerçevede denebilir ki, örneğin ifade özgürlüğü veya örgütlenme özgürlüğü önündeki engelleri kaldıran yasal değişiklikler, bu özgürlükleri kullanmak isteyen kişilerin hayatlarına etki etmeli ve kişiler bu özgürlüklere tatbikatta da sahip olabilmelidir. Bunu ise zaman içinde, idari ve yargısal uygulama gösterecektir.

Bugüne kadar yapılan çeşitli düzenlemeler ve özellikle Ekim 2001 tarihli Anayasa değişiklikleri, Şubat 2002 tarihli “mini demokrasi paketi”, Mart 2002 tarihinde son Anayasa değişikliklerine uyum için çıkarılan yasa paketi ve Ağustos 2002 tarihinde, aralarında bugüne kadar üzerinde çok tartışma yaşanan ölüm cezasının terör suçları için de kaldırılması, vatandaşların günlük hayatlarında geleneksel olarak kullandıkları dil ve lehçelerin öğrenimi ve bu dil ve lehçelerde yayın yapılması konularının da yer aldığı kapsamlı yasa değişikliklerini içeren “AB’ye uyum paketi”nin yasalaşması, Kopenhag Siyasi Kriterleri’ne uyum açısından çok önemli bir ilerleme olarak kabul edilmelidir. Yukarıda da belirtildiği gibi, müzakerelere başlamak için gerekli olan siyasi kriterler bu değişikliklerle yerine getirilme aşamasına gelmiştir ve Türkiye, yıl sonunda gerçekleştirilecek olan Kopenhag Zirvesi’nde AB tarafından müzakerelerin başlaması yönünde somut bir adımın atılmasını talep etme noktasına gelmiştir. Ancak bu ilerleme, henüz siyasi kriterlerin tamamının karşılandığı anlamına gelmemektedir.

Bu çerçevede, atılması gereken adımlar aşağıda belirtilmektedir.

1. Yapılması gerekli anayasal ve yasal değişiklikler listesinin önemli bir bölümünü, hukuk devleti ilkesi bağlamında “Devlet Güvenlik Mahkemeleri (DGM) de dahil olmak üzere, yargının işlevselliği ve verimliliği” başlığı altındaki düzenlemeler oluşturmaktadır. Güncel siyasi tartışmalarda kendine pek yer bulamasa da, hem Kopenhag Siyasi Kriterleri arasında yer alması, hem de iyi işleyen bir devlet için hayati önem taşıması bakımından, hukuk devleti ilkesini zedeleyen ve yargı bağımsızlığını sınırlayan unsurların giderilmesine ihtiyaç vardır.
2. DGM’lerin görev alanı ve işleyiş usulü hakkındaki mevzuatın değişmesi, yukarıda anılan hukuk devleti ilkesi ve duruşma öncesi gözaltı konusu bakımından yeniden ele alınmalıdır.
3. Hukuk devletinin yanısıra, bugüne kadar uyum paketleriyle bir kısmında belli bir gelişme kaydedilen kollektif özgürlükler ve ifade özgürlüğü alanlarında daha kapsamlı düzenlemeler yapılmalıdır.
4. Yukarıda özel olarak belirtilmemekle birlikte, Katılım Ortaklığı Belgesi’nde yer alan ve Ulusal Program’da taahhüt edilen ancak henüz gerçekleştirilemeyen yasal/idari

diğer düzenlemelerin yapılması ve insan haklarını ve ana hürriyetleri korumaya yönelik bazı ek protokollerin de imzalanması gereklidir.

V. DIŞ İLİŞKİLER

1. KIBRIS SORUNU

A- Özet:

Kıbrıs'ın AB'ye üyelik süreci Türkiye'yi Kıbrıs politikası açısından bir dönüm noktasına getirmiştir. Kıbrıs'ın AB üyeliği, Kıbrıs Türk ve Rum kesimlerinin kabul edeceği bir çözüm bulunmaksızın gerçekleşirse bu gelişmeden tüm taraflar olumsuz etkilenecektir.

B- Değerlendirme:

AB'nin, Kıbrıs'ın üyeliği konusunda 2002 yılı sonu itibarıyla karar verecek olması nedeniyle ve Kıbrıs'ın bir bütün olarak AB'ye katılımının sağlanabilmesi amacıyla Kıbrıs'da çözüm arayışları tekrar uluslararası gündeme gelmiştir. Kıbrıs sorunu ile ilgili olarak 2002 yılının Ocak ayında başlamış olan müzakere süreci 6 Eylül tarihinde Paris'te BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın da katıldığı bir toplantıyla devam etmektedir.

Görüşmelerin temelini, BM Genel Sekreterinin 1992 yılında çözüm için önermiş olduğu "Fikirler Dizisi" oluşturmaktadır (Set of Ideas). Ancak, siyasi ortamın oldukça değişmiş olduğu ve Kıbrıs'ın AB'ye üyeliği için karar alma tarihinin oldukça yaklaşmış olduğu göz önünde bulundurularak gündeme gelecek çözümler dizisinde ciddi bir AB'ye üyelik perspektifinin bulunması beklentisi oluşmuştur.

BM Genel Sekreteri Kofi Annan 2002 yılı Mayıs ayı içerisinde Ada'ya gerçekleştirmiş olduğu ziyareti sırasında yapmış olduğu açıklamasında "İki kesimli eşit statüye sahip yeni bir ortaklık" anlayışını dile getirmiştir.

BM Genel Sekreterinin vurguladığı hususlar dikkate alınarak, Türk kesimi tarafından 29 Nisan 2002 itibarıyla kapsamlı bir çözüm alternatifi Kıbrıs Rum Kesimi liderine iletilmiştir.

Söz konusu çözüm önerisi 126 madde üzerine oturtulmuştur. Öneri 1992 yılında hazırlanmış olan "Gali Fikirler Dizisi" ve parametrelerine dayanmaktadır. Bu "Fikirler Dizisi"ne ek olarak AB'ye üyeliğin nasıl düzenleneceği, garantör devletlerin üyelik sürecindeki konumları ve hangi alanlarda yeni ortaklığa egemenlik devrinde bulunulacağı konularına açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Kurulması öngörülen, iki tarafın eşit egemenlik haklarına sahip olduğu iki kesimli ortaklık modeli, kurumsal yapısı ve iç ilişkilerin işleyişi açısından İsviçre modeline dayandırılmakta, dış ilişkiler ve AB ile ilişkiler açısından ise modelde Belçika örneği benimsenmektedir.

Kıbrıs Rum Kesimi, 16 Mayıs 2002 tarihi itibarıyla gündeme getirmiş olduğu öneri ile Türk kesimi tarafından hazırlanmış olan paketin kabul edilemez olduğunu belirtmiştir. Rum Kesimi, yeni bir anayasa ile sorunun çözülebileceğini savunmaktadır.

KKTC ve Rum Yönetimi liderleri Rauf Denktaş ile Glafkos Klerides arasındaki doğrudan görüşmelerde gözlemci olan BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın özel temsilcisi Alvaro De

Soto, BM Güvenlik Konseyi'ne 11 Temmuz 2002 tarihinde sunduğu rapor çerçevesinde altı aylık diyalogun sonuç vermemesinden daha çok Kıbrıs Türk tarafını sorumlu tutmaktadır.

Sayın Denктаş ise Konseye, uluslararası camianın tarafsız hareket etmemesi nedeniyle meselelerin çözümsüz kaldığını belirtmiştir.

Kıbrıs Türk kesimi, konunun Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecindeki önemine de bağlı olarak, hazırlamış olduğu 126 maddelik kapsamlı öneriyi tekrar revize ederek 6 Eylül tarihinde Paris'te yapılan görüşmede Kofi Annan'a iletmiştir. Geline son aşamada, aynı öneriler, gelen eleştiriler göz önüne alınarak, 11 Eylül 2002 tarihinde 130 madde halinde yeniden düzenlenmiştir. Taraflar, pozisyonlarını tekrar gözden geçirdikten sonra 3-4 Ekim tarihlerinde New York'ta Kofi Annan ile tekrar biraraya geleceklerdir.

C- Dikkat edilmesi gereken hususlar ve atılması gereken adımlar:

Kıbrıs Türk Kesimi'nin hazırlamış olduğu ve Gali Fikirler Dizisi'ni de büyük ölçüde içeren kapsamlı öneri Kıbrıs sorununun çözümü için önemli bir fırsat yaratmaktadır.

Türkiye'nin çıkarları, tamamen Rum cumhuriyeti olmuş bir Kıbrıs'ın AB üyeliğinden çok, içinde eşit söz hakkına sahip Kıbrıs Türklerinin bulunduğu bir ortak oluşumun AB üyeliğinde yatmaktadır. Aksi halde Türkiye, AB üyeliğinin önünde iki Elen devlet vetosunu görecektir.

1. Türk tarafı en kısa zamanda özellikle AB ülkelerinde çok ciddi bir bilgilendirme atağına kalkmalı ve çözümsüz bir Kıbrıs'ın AB üyesi olmasının tüm taraflara zarar vereceğini somut bir şekilde anlatmalıdır. Bunu yapmanın en etkili yolu ise uzlaşmacı bir tavırla bir çözüm atağına geçmektir. Unutulmamalıdır ki önümüzdeki bir yıldan az zaman en kritik dönemdir ve her geçen gün Türk tarafının aleyhine işlemektedir.
2. KKTC'deki sivil toplum örgütlerinin hazırlamış oldukları çözümsüzlük karşıtı bildiri hem içeriği, hem de arkasındaki toplumsal destek nedeniyle fevkalade önemlidir. Türkiye can ve mal güvenliklerini sağlamak amacıyla uğurlarına askeri hareket gerçekleştirdiği insanların iradelerine karşı hareket eden bir duruma düşmemelidir. Kaldı ki çözüm konusunda esneklik gösterilmesini isteyenlerin hiçbiri de Kıbrıs Türk toplumunun ve Türkiye'nin asli çıkarlarıyla çatışan bir talebi dile getirmemektedir.

2. IRAK SORUNU

A- Özet:

ABD'nin Irak'a yapmayı planladığı müdahale Türkiye ve ABD arasındaki işbirliğinin karşılıklı çıkarlar temeline dayanması anlayışı ile çelişmemelidir. Türkiye, askeri müdahaleye alternatif senaryolar üreterek ABD ve AB arasında dengeli bir politika izlemeyi tercih etmelidir.

B- Değerlendirme:

Türkiye, uluslararası terörizme karşı mücadelede ABD'ye gerekli desteği vermiş olmakla birlikte, öteden beri Irak'a yapılacak herhangi bir askeri operasyonun doğrudan bu amaca

hizmet edeceği düşüncesinde değildir. Siyasetçiler ve iş çevreleri Türkiye'nin bu konudaki kaygılarını her fırsatta dile getirmişlerdir. Olası bir askeri müdahalede Kuzey Irak Kürtleri'nin ayaklanması, bu ayaklanmanın Türkiye'nin güneydoğusuna sıçrama olasılığı ve Türkmenlerin geleceğinin belirsizliği Türk hükümetini kaygılandırmaktadır. Öte yandan Saddam sonrası Irak senaryolarının netlik kazanmaması, demokratik bir yönetim tecelli etmediği takdirde Saddam'sız Irak'ın aslında bölge sorunlarına bir çözüm olmayacağı gibi, bölgedeki dengeleri bozacağı ve bu durumun sorunları daha da derinleştireceği ihtimali de Türk hükümetinin endişelerini arttırmaktadır. Türkiye açısından diğer önemli kaygı müdahalenin ekonomiye yapacağı olumsuz etkidir. Olası bir Irak operasyonu Türkiye'nin IMF destekli makroekonomik yeniden yapılanma programını sekteye uğratabilir. Ekonomik göstergelerin görece olarak düzelmeye başladığı bu dönemde Irak'a yapılacak bir saldırının ülke ekonomisine ciddi bir etkiye bulunmayacağı düşüncesinin sorgulanması gerekmektedir. Irak ile son zamanlarda artan ticari ilişkilerin durması Güneydoğu Bölgesi'ni ekonomik açıdan sarsacak ve bu durum siyasal istikrar açısından yeni sorunlar doğuracaktır.

C- Dikkat edilmesi gereken hususlar ve atılması gereken adımlar:

Türkiye, 11 Eylül sonrası, ABD'ye terörizme karşı savaşında her türlü desteği vermiş ve bunu Afganistan'a askeri birlik göndererek göstermiştir. ABD ise Türkiye'nin bu tutumunu çok olumlu karşılamış ve Türkiye'nin ekonomik krizden çıkma çabalarının arkasında olduğunu belirterek ikili ilişkileri pekiştirmiştir. Fakat ABD'nin Irak'a yapmayı planladığı müdahale Türkiye ve ABD arasındaki işbirliğinin karşılıklı çıkarlar temeline dayanması anlayışı ile çelişmemelidir. Türkiye'nin bu konudaki kaygıları tartışma kabul etmez niteliktedir. Bu kaygıların AB üyesi ülkeler ve Rusya tarafından da paylaşıyor olması süreci daha da karmaşık bir hale getirmiş ve olası bir müdahalenin uluslararası düzeyde daha yoğun bir gerilime yol açabileceği kaygısını gündeme getirmiştir.

Bu çerçevede, atılması gereken adımlar aşağıda belirtilmektedir.

1. Türkiye'nin ABD ve AB ile ilişkileri riske atılmamalı; Türkiye, askeri müdahaleye alternatif senaryolar üreterek ABD ve AB arasında dengeli bir politika izlemeyi tercih etmelidir. Bu doğrultuda Irak'ın kitle imha silahları geliştirip geliştirmediğini denetlemek için ülkeye gönderilmiş olan BM denetçilerine her türlü kolaylığı göstermesi, Türkiye'nin diplomatik yaptırımlar gibi alternatif önerilerini güçlendirecektir.
2. Eğer ABD askeri müdahale kararından geri adım atmazsa, Irak'ın toprak bütünlüğünün Türkiye açısından önemi, Saddam sonrası Irak planlarının biçimlendirilmesinde bunun göz önünde bulundurulması gerektiği ve Kuzey Irak'ta olası bir Kürt devletine Türkiye'nin karşı çıkacağı açık şekilde vurgulanmalıdır.
3. 1991'de uygulamaya konulan ambargonun Türkiye'ye çok ciddi zararları olmuştur. Bu yüzden Irak'a uygulanan ambargonun yeniden düzenlenmesi aşamasında Türkiye, ABD ile birlikte çalışmalı ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin ekonomik gelişmesi açısından bu konudaki hassasiyetini belirtmelidir.

VI. SİYASİ REFORMLAR

A- Özet:

Türk seçmeni ezici bir çoğunlukla, seçim sisteminin ve Siyasi Partiler Kanunu'nun değiştirilmesini talep etmektedir. Gerek bu talep, gerekse Türkiye'nin uzun yıllardır süregelen siyasi ve ekonomik istikrarsızlığı, bahsi geçen alanlarda acil ve ciddi bir reforma ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

B- Değerlendirme:

Sosyal Araştırmalar Merkezi (SAM) tarafından 2001 yılında yapılan ve aynı yıl Kasım ayında TÜSİAD tarafından yayınlanan "Seçim Sistemi ve Siyasi Partiler Araştırması" başlıklı kamuoyu araştırmasının verdiği netice, Türk seçmenin seçim sistemi ve siyasi parti uygulamalarından memnun olmadığını göstermektedir. Bahsi geçen kamuoyu araştırmasına göre; seçmenlerin ezici çoğunluğu (%78,9) mevcut seçim sistemini çok kötü (49,1) veya kötü (29,8) olarak nitelendirmekte, siyasi partiler sisteminin ise yine çok kötü (%52,9) veya kötü (31,2) işlediği görüşünü vermektedir.

Araştırmanın üzerinden geçen bir yıl zarfında bu alanlarda herhangi bir değişiklik yapılmamış olması ve seçmen tercihlerinin ele alındığı kamuoyu araştırmalarının verdiği neticeler, seçmenlerin seçim sisteminden ve siyasi partilerden duyduğu memnuniyetsizliğin aynı oranlarda devam ettiğini düşündürmektedir.

C- Dikkat edilmesi gereken hususlar ve atılması gereken adımlar:

Mevcut seçim sisteminde uygulanan yüksek ülke barajı (%10) nedeniyle çoğulcu demokratik bir rejimde toplumsal ağırlığı azımsanamayacak partiler parlamento dışında kalabilmektedir. Ülke barajını geçemeyen parti sayısına bağlı olarak bir partinin tek başına iktidar olması için gereken oy oranı düşmekte; bu ise, hangi oranda oy almış olursa olsun seçimden birinci çıkan fakat seçmenlerin çoğunluğu tarafından tercih edilmeyen bir partinin parlamentoda oy oranının çok üzerinde temsil edilmesine neden olabilmektedir.

Seçim sistemimizin bir başka zayıf noktası da, geniş bölge sistemi nedeniyle seçmenle milletvekili arasındaki bağın zayıf olmasıdır. Seçmenlerin, bir kere seçtikten sonra vekillerini denetleme ve yönlendirme olanağı bulunmamakta, bu durum şikayet edilen "liderler sultası"nın güçlenerek sürmesine neden olmaktadır.

Seçmen tercihinin çok sayıda parti arasında bölündüğü parçalanmış siyasi yapı çerçevesinde, mevcut seçim sistemi, tek parti iktidarını sağlamak bir yana, siyasi istikrarı sağlaması daha olanaklı görülen iki partili koalisyonların kurulmasını dahi güçleştirmektedir. Siyasi yapının koalisyon hükümetlerini ön plana çıkardığı bugünkü siyasi ortamda mevcut sistem, seçmenlerin koalisyon seçenekleri arasında kendi tercihlerini belirtmelerine de imkan tanımamaktadır.

Siyasi partiler alanında da hem mevzuatta, hem de uygulamada reform ihtiyacı vardır. Toplumda, siyasi sistemin işleyişindeki tüm eksikliklerin ve yanlışlıkların nedeninin "siyasal

partiler” ve “siyasal kadrolar” olduğu kanısı yaygındır. Toplumu sıkıntıya sokan sorunlara çözüm getirilememesinden dolayı siyasi partiler sorumlu tutulmakta ve bu sorumluluk olgusu, toplumun demokratik siyasi sistemle olan ilişkisini, hatta demokratik siyasi sisteme bakış açısını etkilemektedir.

Bununla birlikte, son dönemlerde siyasi partilerin ve aktörlerin adlarının karıştığı yolsuzluk iddialarının ve özellikle partilerin örgütlenme ve işleyiş modellerinin bu toplumsal bakış açısını daha da olumsuz yönde etkilediğı, sonuçta Türk siyasi yaşamını “siyasi anlamda krizli, çözüm üretmekte zorlanan bir model” biçimine dönüştürdüğü bir gerçektir.

Bu “yönetilemeyen demokrasi” olgusunun en önemli nedeni, uzun zamandan beri ileri sürüldüğü gibi, siyasi sisteme ve siyasi kadrolara karşı güvensizlik görüntüsü ve olgusudur. Diğer bir deyişle, “ağır bir güven bunalımı” toplumla siyasi kadroların birbirleri ile ayrı düştükleri görüntüsünü ortaya çıkarmıştır.

Siyasi partilerin iç işleyişlerinin demokratik esaslara göre biçimlenmemesi, “lider sultanı”nın geçerliliğı, milletvekillerinin parti yönetimi baskısı altında olmaları, partilerin ekonomik kaynakların yeterli/etkin kullanımını ve denetimini sağlayamamaları, tersine bu kaynakların iyi kullanılmaması, siyasal sisteme duyulan güvensizliğin temel nedenleri arasındadır.

Yukarıda belirtilen tablo çerçevesinde, seçim ve siyasi partiler sistemleri ile ilgili aşağıda sıralanan, bir kısmı kamuoyu araştırma bulguları ile de desteklenen değişiklik önerilerinin ele alınması ve TBMM gündemine taşınması yeni hükümetin önceliklerinden birini oluşturmaktadır.

TÜSİAD, karma seçim sistemi önerisi olarak “Güçlü Nisbi Destekli İki Turlu Dar Bölge Seçim Sistemi”ni önermektedir. Bu, halen uygulanan nisbi sistem ile tatbikatı Batı ülkelerinde giderek yayılmakta olan dar bölge sisteminin birarada kullanıldığı bir sistemdir.

Seçim sisteminde değişiklik yapılması çerçevesinde, atılması gereken adımlar aşağıda belirtilmektedir.

1. Güçlü Nisbi Destekli İki Turlu Dar Bölge Seçim Sistemine göre, seçmenler seçimlerde iki oy kullanacaktır. Bu oylardan biri nisbi usulle, diğeri ise dar bölge çoğunluk sistemine göre değerlendirilecektir.
2. Daraltılmış nisbi seçim çevrelerinden (sandalye sayıları 2 ila 7 olacaktır) seçilecek toplam 257 milletvekili bugünkü usule göre belirlenecektir. Ayrıca, partiler bu sistemde oy birleştirmesi şeklini alan ittifaklar yapma hakkına sahiptirler. Önde olan partiye ya da partiler bloğuna prim veren bu sistemde (yönetimde istikrar hedefi) barajın % 5’e çekilmesinin olanaklı (seçim çevrelerinin daraltılması sonucunda efektif baraj % 20’ye yaklaşmaktadır) aynı zamanda gerekli olduğı (temsil adaleti) düşünülmektedir.
3. 293 sandalye ise dar bölgelerde (tek sandalye) iki turlu bir sistemle belirlenecektir. Dar bölgelerde ikinci tura katılabilmek için birinci tur barajı, geçerli oyların % 15’i olarak belirlenmiştir. Önerilen bu karma seçim sistemi, partileri daha ilk turdan itibaren aralarında ittifaklar kurmaya güçlü bir şekilde teşvik eden bir sistemdir. Amaç, seçmenin karşısına ortak hükümet seçeneklerinin çıkmasıdır. Bu seçeneklerden birisi seçmenin çoğunluğunun desteğine sahip ise, sistem bu seçeneğin parlamentoda çoğunluğu sağlamasına olanak tanımaktadır. Böylece güçlü ve tutarlı hükümetlerin (bunlar koalisyon hükümetleri olsalar bile) kurulması büyük ölçüde kolaylaşmış

olmaktadır.

4. Türkiye'ye kıyasla çok daha yaşlı nüfusa sahip olan Avrupa ülkelerinde seçilme yaşı 18-25 yaş arasında iken Türkiye'de bu sınır 30 yaş olarak belirlenmiştir. Türkiye'de genç ve dinamik nüfusun karar mekanizmalarında yer almasını sağlamak amacıyla, halen 30 olan seçilme yaşının Avrupa Birliği seviyelerine indirilmesi gerekmektedir.

Siyasi Partiler Kanunu'nda değişiklik yapılması çerçevesinde, atılması gereken adımlar aşağıda belirtilmektedir.

1. Siyasi partilerin iç işleyişlerinin demokratik esaslara uygunluğunun sağlanması gereklidir. Bu amaçla, Siyasi Partiler Kanunu'nun üye yazımlarına, genel başkanlığa, il ve ilçe teşkilatlarının düzenlenmesi ve delege sistemlerine, parti adaylarının tespiti usulüne ilişkin hükümlerinin yeniden düzenlenmesi zorunludur.
2. Siyasi parti yasakları ile ilgili maddeler demokratik bir anlayışla ele alınmalıdır. Bu çerçevede, Siyasi Partiler Kanunu'nun "Siyasi Partilerle İlgili Yasaklar"ı düzenleyen dördüncü kısmı ile "Siyasi Partilerin Kapatılması"nı düzenleyen beşinci kısmının, siyasi partileri demokratik siyasi yaşamın vazgeçilmez unsuru olarak kabul eden anayasal düzenleme ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin ilgili kararları doğrultusunda değiştirilmesi gereklidir.
3. Siyasi parti hesaplarının ve seçim harcamalarının şeffaflığı ve bunların denetimi etkin şekilde sağlanmalıdır. Siyasal partilerin, iktidara talip olurken siyasi işleyişi çarpıtmamaları, hukuka uygun, demokratik bir işleyişi sağlayabilmeleri, "şeffaf bir sistem ve işleyiş" gerçekleştirebilmeleri için parti hesapları ve seçim harcamalarının denetimi ile ilgili yeni bir sistem ihdas edilmelidir. Bu çerçevede, partilerin toplam olarak ve her bir aday için bireysel olarak kabul edebilecekleri ve kişi ve kurumlar için bir parti veya adaya yapabilecekleri bağışlara azami bir sınır konulması yerinde olacaktır. Bu sistemin tamamlayıcısı olarak, bağışların ve harcamaların bildirilmesi ve takibine ilişkin sağlam bir sistemin kurulması da zorunludur.

VII. HUKUK DEVLETİ

A- Özet:

Kopenhag Siyasi Kriterleri'nin üzerine inşa edildiği demokrasi ve insan haklarıyla birlikte üç temel alandan biri olan hukuk devleti ilkesi, aynı zamanda demokratik toplum düzeni ve etkin kamu yönetimi prensipleri açısından da önem arz etmektedir. Bu alandaki eksiklerin giderilmesi için başta Anayasa'nın ilgili hükümleri olmak üzere mevzuatta gerekli değişiklikler yapılmalıdır.

B- Değerlendirme:

Devletin ve bireylerin hukuk kurallarına uygun davranması sadece kendi vicdanlarına ya da devletin iyiniyetine bırakılmayıp bağımsız yargı organları tarafından denetlenecek ve bu doğrultuda, yasama organı dahil, tüm devlet organları gerek örgütlenme esasları, gerekse işleyiş yönünden, Anayasa ve hukukun üstün kuralları ile bağlı olacak ve denetime tabi tutulacaklardır. Bu çerçevede, bu önemli işlevi üstlenen yargı organlarının bağımsızlığı ve tarafsızlığı hem hukuksal düzenlemelerde, hem de uygulamada güvence altında olmalıdır.

Anayasamız, Devletin niteliklerinin sayıldığı 2'nci maddesinde "hukuk devleti"ne yer vermektedir. Türkiye 1960 Anayasası sistemiyle birlikte anayasa yargısı kavramını hukukuna dahil etmiştir. Kökleşmiş idari yargı geleneği ile de idarenin tasarruflarının yargı denetiminde olması fikrini benimsemiştir. Dolayısıyla, yargı organlarınca verilen kararların, uygulamada idare ve yürütme organı tarafından kesinlikle ihlal edilmemesi, bu gelenekle ve hukuk devleti ilkesi ile uyumlu olunması bakımından elzemdir. Konu bu açıdan incelendiğinde, hukuk devleti ilkesinin salt bir mevzuat meselesi değil, bir zihniyet ve yaşam biçimi olduğu görülmektedir.

C- Dikkat edilmesi gereken hususlar ve atılması gereken adımlar:

Günümüz devleti için olmazsa olmaz niteliğinde olan hukuk devleti ilkesi, uluslararası nitelikteki belgelere de yansımıştır. Nitekim, Kopenhag Siyasi Kriterleri'nden biri de hukuk devletidir. AB tarafından Türkiye için hazırlanmış olan Katılım Ortaklığı Belgesi de hukuk devleti ilkesine yer vermiştir.

Mevzuatımızda, başta Anayasamız olmak üzere, hukuk devleti ilkesini ihlal eden hükümler yer aldığı halde, 2001 yılı ekim ayında yapılan köklü Anayasa değişiklikleri ve bunun izleyen AB'ye uyum kanunlarında, hukuk devleti ile ilgili tatminkar bir ilerleme sağlanamamıştır. AB'ye tam üyelik sürecinde, ülkemizin bu alandaki eksikleri er ya da geç gündeme gelecektir.

Konunun önemi, AB ile ilişkilerden bağımsız olarak, Devletin içişleyişi ve vatandaşların hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması bakımından da acil bir reforma ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Vatandaşların adalete güvenlerinin sarsılmasının önlenmesi ve hukuk dışı yollara başvurmalarının önüne geçilmesi için yargı erkinin işleyişinde etkinliğin sağlanmasına yönelik hukuki adımlar gecikmeksizin atılmalıdır. Mevzuat değişiklikleri yapılırken, yukarıda anılan uygulama zaafalarının asgari düzeye indirilmesi için de önlemler alınmalıdır.

Bu çerçevede, atılması gereken adımlar aşağıda belirtilmektedir.

1. Yargı denetiminin genişletilmesi doğrultusunda Anayasanın, Cumhurbaşkanının tek başına yapacağı işlemlerle ilgili 105 ve 125/3., Yüksek Askeri Şura ile ilgili 125/3., memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında işledikleri iddia edilen suçlardan ötürü ceza kovuşturması açılması ile ilgili 129/son, Anayasa Mahkemesi'nin görev ve yetkileri ile ilgili 148. ve yargı bağımsızlığının kuvvetlendirilmesi doğrultusunda da Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ile ilgili 159. maddelerinin değiştirilmesi gerekmektedir.
2. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, Hukuk Muhakemeleri Usul Kanunu, Hakimler ve Savcılar Kanunu ile Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanunu dahil olmak üzere ilgili mevzuat taranmalı ve hukuk devleti ilkesine aykırı hükümler yasalardan çıkarılmalıdır.
3. Adliyelerin ve adli personelin çalışma şartlarının iyileştirilmesi ve adli faaliyetin etkin bir biçimde görülmesine mani olan diğer unsurların giderilmesi için gerekli olan idari değişiklikler yapılmalıdır.

VII. KAMU REFORMU

A- Özet:

Devletin bireye etkin ve verimli bir hizmet götürebilmesi ve piyasada düzenleyici görevini yerine getirebilmesi için köklü bir kamu reformunun gerçekleştirilmesi gereklidir. Bireylerin değişen ve çeşitlenen ihtiyaçlarına cevap vermek, Türkiye'nin AB'ye entegrasyonunu ve demokratikleşme sürecini derinleştirmek açısından kamu reformu, öncelikle ele alınması gereken bir konudur.

B- Değerlendirme:

1970'lerde 2. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan olağandışı ekonomik büyümenin durulması, fakat bunun yanında sermayenin sınırötesi dolaşımında meydana gelen nitelik ve nicelik farklılık, devletlerin bugüne kadar başarıyla uyguladıkları görevlerinde de nitelik ve nicelik bağlamında bir değişiklik yaratmıştır. Böylece küreselleşmenin ülkeler üzerindeki en önemli etkilerinden biri, ulus-devlet kavramının yeniden tanımlanması ve bu çerçevede yurttaşların ve piyasanın değişen talepleri doğrultusunda devletin yeniden yapılandırılması olarak ortaya çıkmıştır. Dünya Bankası ve OECD gibi uluslararası örgütlerin de son on senedir özellikle üzerine eğildiği bu konunun ele alınışı iki ana eksende durmaktadır. Bir yandan gelişen teknolojinin de yardımıyla daha etkin, fakat finansal açıdan daha az maliyetle yurttaşlara hizmet götüren, diğer yandan piyasanın ihtiyaçlarına göre ekonomiye olabildiğince az müdahale eden ve böylece düzenleyici ve denetleyici fonksiyonları ağırlık kazanan bir devlet anlayışı öne çıkmıştır.

Türkiye'de kamu reformunun gerçekleştirilmesi, hem küresel ekonomiye sağlıklı bir biçimde entegre olma gereğinin karşılanması, hem de bu bağlamda AB'ne üye adayı olarak yerine getirilmesi gereken temel zorunluluklardan biri olması bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu açılardan bakıldığında Türkiye'de ekonominin liberalizasyonu ile başlayan kamu reformu tartışmalarının iki temeli vardır. Bunlardan biri, yukarıda bahsedilen gelişmeler ışığında, devletin hantal yapısı nedeniyle reforme edilmesi gereği, bir diğeri de patronaj ilişkileri çerçevesinde ekonomik rasyonaliteye aykırı olarak çalışan devlet yapısının ıslah edilmesi zorunluluğudur.

Kamunun yeniden yapılandırılması, demokratikleşme perspektifi çerçevesinde devletin merkezîyetçi yapısından uzaklaşması ile de paralellik göstermektedir. Böylece yerel yönetimlere daha fazla yetki verilmesiyle sivil toplum ile devletin birbiriyle ilişkisinin yeniden tanımlanması devlet reformunun önemli bir ayağını oluştururken, kamu kurumlarının reforme edilmesi ve kamu yönetiminin yeniden yapılandırılması –böylece kamunun yönetim kapasitesinin artırılması– diğer iki önemli ayağı oluşturmaktadır.

C- Dikkat edilmesi gereken hususlar ve atılması gereken adımlar:

Küreselleşen dünyada devletlerin hizmet verme tekellerinin kal(a)madığı, bunun yerine düzenleyici rollerinin ön plana çıktığı göz önüne alınması gereken bir olgudur. Piyasaların yetersiz kaldıkları ve tüketici aleyhine koşulların oluştuğu alanların devlet tarafından düzenlenerek toplumun lehine çevrilmesi devletin düzenleyici görevlerinin başında gelmektedir. Bu çerçevede anayasa ve diğer tüm mevzuat 'düzenleyici' olarak

tanımlanmaktadır. Devletin düzenleyici görevleri, rekabeti geliştirerek hizmet ve ürünlerin fiyatlarındaki düşüşler ile tüketiciye ciddi faydalar sağlar, maliyet yapılarındaki iyileşme ile yerel ve küresel pazarlarda avantaj yaratır. Hizmet alanında yaptığı katkıyla etkin bir piyasa mekanizmasının toplum yararına hizmet vermesini sağlar, böylece piyasanın gelişmesine katkıda bulunur.

Böylece etkin ve başarılı bir kamu reformunun vazgeçilmez bir bileşeni, “düzenleyicilerin gözden geçirilmesi, düzeltilmesi ve kalitesinin geliştirilmesi” olarak karşımıza çıkmaktadır. Kısaca “düzenleyici reform”; mevcut düzenleyicilerde ve uygulayıcı kurumlarda düzeltme yapılması, düzenleyicilerin yerine yenilerinin konması, yeni uygulayıcı kurumların oluşturulması, düzenleyicilerin oluşturulma süreçlerinin geliştirilmesi ve bu süreçte sivil toplum kuruluşlarının katılımının sağlanması, düzenleyici reformun yönetilmesi gibi çok geniş bir alanı kapsamaktadır. Türkiye’de, yurttaşların ekonomik ve sosyal refahına katkıda bulunma amacını gözeterek ve bu amaca hizmet eder şekilde düzenleyicileri oluşturma ve uygulama kapasitesinin geliştirilmesi zorunludur.

Düzenleyici fonksiyonları yardımıyla devletlerin rekabet yoluyla daha iyi hizmet verebilme kapasitelerinin geliştirilmesine yönelik araçlar arasında en önemli iki tanesi, toplam kalite yönetimi ve eDevlet olarak ortaya çıkmaktadır.

Devlette Toplam Kalite Yönetimi, en genel ifadeyle, devlet kurumlarının tüm faaliyetlerinin sürekli olarak iyileştirilmesi ve tüm kamu çalışanlarının karar alma sürecine yurttaşlarla beraber aktif katılımıyla, kurum çalışanları ve yurttaşların en yüksek memnuniyetinin en az maliyetle elde edilmesidir. Devlette toplam kalite yönetiminin 5 temel unsuru şöyle sıralanmaktadır: Yurttaşların talepleri ve ihtiyaçları doğrultusunda devletin tüm birimlerinin yönlendirilmesi ve en yüksek yurttaş memnuniyetinin sağlanması amacıyla *yurttaş odaklılık*; kamu çalışanlarının gerçek potansiyelini ortaya çıkarmaya yönelik güven ve yetkilendirmeye dayalı, şeffaf olarak örgütlenmiş, böylece sivil toplum tarafından da denetlenebilecek, liyakat sisteminin benimsendiği *çalışanların geliştirilmesi ve katılımı*; verilen hizmeti iyileştirme faaliyetleri ile ölçüm ve istatistiğin tüm çalışanların ve hizmet alanların günlük yaşamına entegre olduğu *süreçler ve verilerle yönetim*; çalışanlar arasında özgün/özgür fikirler ve yaratıcılığın özendirildiği, desteklendiği ve yönetim kademelerinde bu fikirlerin de karar alma sürecinde etkisinin olduğu, böylece devletin verdiği hizmetlerde hedefin belli bir standardı tutturmak değil seviyeyi geliştirmeye yönelik olduğu *sürekli gelişme ve yaratıcılık*; devletin politikalarının ve stratejilerinin sistematik ve yapısal araçlarla bütün kurumların organizasyonlarında yaygınlaştırıldığı *amacın tutarlılığı*.

İletişim teknolojilerinin kullanımının ekonomik ve toplumsal alanda ortaya çıkardığı fırsatlardan yararlanma konusunda AB’ye aday ülkelerin oluşturduğu eAvrupa+ girişimi içinde bulunan Türkiye’nin etkin bir kamu reformunu hayata geçirebilmesinin bir aracı da devletin verdiği hizmetlerin eDevlet çatısı altında bilişim teknolojileriyle yurttaşların hizmetine sunulmasıdır. Gelişen teknolojilerle maliyetlerin düşürülmesi, böylece verilen hizmetlerin kalitesinin ve veriminin artırılması ekonomik faydacılık açısından devletin asli görevlerini yerine getirebilme yetisindeki kapasiteyi arttıracaktır. Bilgi verme hizmetleri (kamu hizmetleri, yasal düzenlemeler, kamu kayıtları, vb.), iletişim hizmetleri (kamu kurumlarıyla iletişim, danışmanlık, siyasi tartışma, vb.) ve elektronik işlem hizmetleri (seçimler, pasaport başvurusu, referandum, vb.) olarak gruplandırabileceğimiz bu hizmetlerden yurttaşlar, kamu çalışanları ve iş dünyası yararlandığı ölçüde günlük yaşamda, uzaktan yönetimde ve politik katılımı büyük adımlar atılacak, devletin üzerinden de bürokratik anlamda büyük bir yük kalkacaktır.

Bu çerçevede, atılması gereken adımlar aşağıda belirtilmektedir.

1. Sivil toplumun sadece fikrinin alınması değil, karar alma mekanizmalarına katkısıyla da reform sürecinin tartışılması, projelendirilmesi, hayata geçirilmesi ve denetlenmesi gereklidir.
2. Devlet dışı aktörlerin bu sürece katılabilmesi için gerekli yasal ve idari mekanizmaların oluşturulması önem taşımaktadır.
3. Reform sürecinin şeffaf yürütülmesi ve hesapverebilirlik ilkesi çerçevesinde programlanması gerekmektedir.
4. İdari kapasite ve verim artırıcı önlemler alınarak mevcut insan kaynağına yatırımlar özendirilmeli ve gerçekleştirilmelidir.
5. İnsan kaynağını liyakat ilkesi çerçevesinde değerlendiren bir kamu reformu süreci uygulamaya konulmalı, bir yandan Niyet Mektubu çerçevesinde atıl olduğu belirlenen kamu istihdamının azaltılması programına devam edilmeli, diğer yandan aşırı istihdama yönelik personel azaltmaları sonucu doğan mağduriyeti gidermek üzere sosyal politika araçları ile gerekli önlemler alınmalıdır.
6. Kamu kurumlarında Toplam Kalite Yönetiminin bir yönetim ilkesi olarak benimsenip uygulanması sağlanmalıdır.
7. Devlet, merkeziyetçi yapıdan uzaklaştırılmalı, yerel yönetimlere ağırlık verilmeli, ekonomik rasyonellere uygun bir örgütlenmeye geçilmelidir.
8. Tüm süreç örgütlenirken yolsuzluk ile aktif mücadele programlarının sivil toplumun katılımıyla oluşturulması, uygulanması ve denetlenmesinin sağlanması ve yolsuzlukla mücadelenin bir devlet politikası olarak ele alınması gereklidir.
9. Kamu reformu çerçevesinde alınan tüm kararlarda, hazırlanan düzenleyicilerde ve gerçekleştirilen uygulamalarda, reformun ana amacı olan “yurttaşlara daha iyi hizmet veren bir devlet oluşturmak” ilkesinden sapılmamasına özen gösterilmelidir.
10. eAvrupa+ girişimi çerçevesinde Türkiye üzerine düşen taahhütleri yerine getirmeli, eDevlet uygulamaları yaygınlaştırılmalı, bu amaçla sivil toplumun tüm sürece her yönüyle katılımı sağlanmalıdır.

IX. EĞİTİM, SAĞLIK VE SOSYAL GÜVENLİK REFORMLARI

1. EĞİTİM REFORMU

A- Özet:

AB üyesi olmayı amaçlayan, ekonomik, siyasi ve sosyal anlamda gelişmiş ülkeler arasında yerini almayı arzu eden ülkemizde çocukların ve gençlerin fırsat eşitliği sağlanarak çağdaş normlara göre eğitilmeleri zorunludur. Artan rekabet şartlarına uyum sağlanabilmesi ve nitelikli insan gücünün yetiştirilebilmesi amacıyla, eğitim sisteminde gerek mevzuatta yapılacak değişiklikler ve ders kitapları ile diğer eğitim materyallerinde yapılacak yenilikler, gerekse eğitimcilerin eğitimi, yaşam boyu eğitim gibi konularda ilerlemeler ile çağdaşlaşmaya gidilmesi gerekmektedir.

B- Değerlendirme:

Günümüzde yaşanan gelişmeler, dünyada “Bilgi Toplumu” veya “Sanayi Sonrası Toplum” olarak adlandırılan bir geçiş sürecinin yaşandığını, bu sürecin de köklü bir değişim ve dönüşümü beraberinde getirdiğini göstermektedir. Artık, bilim ve teknoloji ile birlikte iyi yetişmiş insan gücü de ekonominin en önemli girdilerinden biri haline gelmiş ve başta gelen üretim faktörleri arasında sayılmaya başlanmıştır. 2001-2002 öğretim yılında, resmi ve özel 58.9 bin eğitim kurumunda 16.1 milyon öğrencinin öğrenim gördüğü ve 578 bin öğretmenin görev yaptığı eğitim sistemimiz bu anlayış çerçevesinde ele alınmalıdır.

Türkiye’de eğitim sisteminde uygulanması gereken reform çalışmalarının gerekliliğini ve aciliyetini göstermek için OECD üyeleri ile bir karşılaştırma yapılması yerinde olacaktır. OECD’nin “Education at a Glance, 2001” raporuna göre, Türkiye’de öğretmen başına öğrenci adedi ilköğretimde 30, ortaöğretimde 16 iken, OECD ülkelerinde bu rakam ilköğretimde 18, ortaöğretimde 14.6’dır. 5 yaşında bir çocuk için beklenen toplam eğitim yılı Türkiye’de 10,6 yıl, OECD ülkelerinde ise 16,7 yıldır. Ortaöğretimde ortalama yıllık öğretim saati Türkiye’de 576 saat iken, OECD ülkelerinde ortalama 716 saattir. 1999 yılında, Türkiye’de ortaöğretimde 15 yıl ve üzeri hizmet vermiş bir öğretmen satın alma paritesine göre yılda 9.355 dolar kazanırken, OECD ortalaması 28.629 dolardır.

Türkiye’de kız ve erkek çocuklarının eğitim eşitsizliği okulöncesiinden başlamaktadır. 2001-2002 öğretim yılında okulöncesi eğitimde kız öğrencilerin oranı % 47.52’dir. Sekiz yıllık zorunlu eğitim uygulamaları ilköğretimdeki kız öğrenci oranını düşürmemekle birlikte, bu oran % 46.61 seviyesinde kalmıştır. Tüm ortaöğretim kurumları içinde % 42.33 olan kız öğrenci oranı genel ortaöğretimde % 45.39’a çıkmakta, mesleki ve teknik ortaöğretim okullarında ise % 36.55’e gerilemektedir.

C- Dikkat edilmesi gereken konular ve atılması gereken adımlar:

Eğitim sistemindeki temel reform alanlarından biri olan mesleki ve teknik eğitimde uygulamaya ilişkin önemli sorunlar yaşandığı gözlenmektedir. Bunlar arasında, genel ve mesleki eğitimin çatışması, cinsiyet ayrımcılığı, maliyetlerin yüksekliği, programlarda aşırı çeşitlenme, meslek liselerinin amaçlarından uzaklaşması, çok programlı okullar konusundaki yanlış politikalar, yatay ve dikey geçişlerin düzensizliği, meslek yüksekokullarının rollerindeki belirsizlik, yöneltme hizmetlerinin yetersizliği, katı program anlayışı, eğitimin

çalışma yaşamından kopukluğu, yaygın mesleki eğitimin işlevselliğini yitirmesi ve sivil toplum örgütlerinin ilgisizliği dikkat çekmektedir.

Yükseköğretim sistemimiz, uluslararası standart ve normlarda eğitim verebilmek, evrensel ölçülerde bilgi üretebilmek ve artan rekabet ortamında bu sürece kolaylıkla uyum sağlayabilecek insan kaynağını yetiştirebilmek amaçlarına hizmet edememektedir.

Eğitim sistemimizde “yaşam boyu eğitim” ve “eğiticinin eğitimi” konularına yeterli önem verilmemektedir. Yaşam boyu eğitim kavramı, gelişen yaşam standartlarına ayak uydurabilme, globalleşen dünyaya doğru atılan adımda insan gücünün etkili bir şekilde kullanılması, bilgi ve iletişim teknolojilerinin geniş alanlara aktarılıp yayılması ve üretim/hizmet sektörlerinde kullanılacak bilgi ve becerilere sahip bir nüfusa olan ihtiyaç doğrultusunda insan yetiştirmeyi hedefleyen bir yaklaşımdır. Eğitimle ilgili olup da eğitim sisteminin dışında kalan tüm potansiyeli geliştirmeyi amaçlayan bu genel düzenleme kapsamında, mevcut eğitim sisteminin içinde yer alıp sistemin dönüşüm ve değişimini başlatacak ve bu sürecin sürdürülebilir olmasını sağlayacak olan eğiticilerin eğitimi öncelik kazanmaktadır.

Bu çerçevede, atılması gereken adımlar aşağıda belirtilmektedir.

1. İlköğretimde tam okullaşmaya ve ortaöğretimde altyapının tamamlanması için gerekli olan kaynağın sağlanmasına ilişkin yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesine bağlı olarak, zorunlu eğitim süresinin 12 yıla çıkartılması gerekmektedir. Bu çerçevede, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Yasası ve 4306 sayılı Sekiz Yıllık Zorunlu İlköğretim Yasası’nda finansman ile ilgili hükümlerde süre uzatımı ve kullanım alanları kapsamında düzenleme yapılmalıdır.
2. Mesleki ve teknik eğitimde, öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine göre yönlendirilebilecekleri bir sistem belirlenmeli ve özel sektör-sanayi işbirliğini sağlamak ve sürekli hale getirmek amacıyla mevcut yapıda iyileştirmeye gidilmelidir. AB’ye uyum çalışmaları çerçevesinde, İş-Kur bünyesinde kurulan Meslek Standartları Komisyonu’nun meslek standartları ile sınav ve belgelendirme sistemlerinin oluşturulması çalışmaları ve bu alanda mevcut hizmetlerin kurumsallaşmasını sağlayacak yeniden yapılanma süreci hızlandırılmalı; Ulusal Meslek Standartları Kurumu Kanun Tasarısı Taslağı’nın yasalaşması sağlanmalıdır.
3. AB tarafından desteklenen Mesleki ve Teknik Eğitimin Modernizasyonu Projesi, Mesleki ve Teknik Eğitimin Güçlendirilmesi Projesi ve Dünya Bankası destekli Temel Eğitim Projesi ile Avrupa Komisyonu programları olan Leonardo, Socrates ve Youth programlarına sağlanacak katılım, eğitim sisteminin reformunda önemli yere sahip olacaktır. Komisyon programlarına Türkiye’nin katılımını koordine etmesi amacıyla kurulan Ulusal Ajans ile ilgili tasarının yasalaşması ve ajansın vakit yitirilmeden etkin bir işleyişe kavuşturulması gereklidir.
4. Üniversiteler teknolojik yenilikleri takip eden, yapılacak yeni düzenlemelere ve yatırımlara en kısa sürede cevap verebilen, evrensel normlarda bilgi üretebilen, rekabet gücünün artmasına katkıda bulunacak yaratıcı insan gücünü yetiştirmeyi hedefleyen çağdaş kurumlar haline getirilmelidir. Bu amaca hizmet edecek bir yöntem olarak, mali özerkliğin sağlanması önem taşımaktadır.

5. Eğitim sistemimizde, kadınların eğitime katılımını artırıcı politikalar uygulanması gerekmektedir. Bu çerçevede, kadınlar arasında % 23 olan okumaz-yazmazlık oranının düşürülmesini, kız çocukların eğitimin her kademesine eşit ulaşımını ve devam etmelerini sağlayacak altyapı ve özel önlemler geliştirilmelidir.
6. Eğitimin içeriği/müfredat mutlaka ele alınmalı, ders kitaplarının dünya koşulları ve toplum yapısındaki gelişmelere göre yenilenmesi sağlanmalıdır.
7. Eğitime ayrılan mali kaynaklar artırılmalı (2001 yılında konsolide bütçe içinde eğitim harcamaları % 14.5) ve yeni kaynaklar yaratılması yönünde gerekli adımlar atılmalıdır.
8. Eğitim veren kadroların yaşam standardı yükseltilmeli, kendilerini sürekli geliştirme olanakları sağlanmalıdır. “Yaşam boyu eğitim” ve “eğiticinin eğitimi” konularına özel önem verilmelidir.

2. SAĞLIK REFORMU

A- Özet:

Türk sağlık sisteminin yeniden yapılanması çalışmalarında başlıca hedef, toplumun sağlık seviyesinin artırılması olmalıdır. Bu hedefin gerçekleştirilmesi amacıyla sağlık sisteminin daha çok ve daha kaliteli hizmet/ürün sağlaması ve toplumun tüm kesimlerinin bu olanaktan hakkaniyet ve eşitlik ilkeleri çerçevesinde yararlanması için gerekli mekanizmalar kurulmalıdır.

B- Değerlendirme:

Türk sağlık sisteminde kaynak yetersizliği, mevcut kaynakların bölgeler ve hizmet türleri arasında ihtiyaçları karşılayacak şekilde dağıtılmamış olması, sağlık hizmetlerine ulaşımда güçlükler gibi temel sorunlar toplumun sağlık seviyesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Türkiye’de GSYİH’den sağlığa ayrılan pay, OECD ülkeleri ve diğer gelişmiş ülkeler ile karşılaştırıldığında oldukça düşüktür. OECD’nin 2000 yılı verilerine göre, OECD ülkelerinde sağlığa ayrılan pay GSYİH’nın ortalama % 8’i iken, Türkiye’de % 2 ile en düşük seviyededir. Bu oran İspanya’da % 7, Yunanistan’da % 8.5, Kanada’da % 9.5 olup ABD’de %13.6 ile en yüksek seviyededir.

Sağlık hizmetinin finansmanı ile sunumunun birbirinden ayrılmamış olması, maliyet-etkin, verimli, üretken, rekabetçi bir ortamın yaratılmasına engel olmaktadır. Ayrıca, gerek hizmet sunumunda gerekse finansmanda çokbaşlılık görülmektedir.

Türk sağlık sisteminde sağlığı korumak yerine hastalığı tedavi etmek ön planda yer almaktadır. “Toplam sağlık yönetimi” konusuna gereken önem verilmemektedir. Sağlık konusunda profesyonel yönetim anlayışı geliştirilememektedir. Hizmet kalitesinin denetlenmesi ve standardizasyonuna yönelik çalışmalar yapılmamaktadır.

Sağlıkla ilgili mevzuat (yasalar ve yönetmelikler) güncel değildir ve ihtiyaçları karşılayamamaktadır. Altyapı eksikliği ise hem yeni sorunlar yaratmakta hem de mevcut sorunların çözümüne yönelik çalışmalar yapılmasını engellemektedir.

Sektörle ilgili olarak yapılacak araştırmalar ve çalışmalarda kullanılabilecek güvenilir, somut veriler bulunmamaktadır ve bu verilere erişim güçtür. Buna dayalı sağlık politikası geliştirilememekte ve kaynak tahsisi de yapılamamaktadır.

C- Dikkat edilmesi gereken hususlar ve atılması gereken adımlar:

Sağlık sisteminde birçok alanda köklü değişikliklere gidilerek başlatılması gereken reform çalışmalarında, tüketiciler, hizmet sunucular, sigortacılık kurumları, düzenleyici ve koordinatör birimler, ilaç, ekipman, malzeme tedarikçileri gibi sistem katılımcıları ile görüş alış verişinde bulunulması hem sorunların tam olarak tespit edilmesi, hem de çözümlerin sektörün tüm katılımcıları tarafından uygulanabilir olması açısından büyük önem taşımaktadır.

Bu çerçevede, atılması gereken adımlar aşağıda belirtilmektedir.

1. Sağlık hizmetleri koruyucu tıptan başlayıp hastanede ve hastane sonrası bir bütün olarak ele alınmalı, Türkiye'nin demografik yapısı ve hasta popülasyonu incelenmeli, "sağlıklı toplum"un nasıl yaratılacağı konusunda en iyi uygulamalar göz önünde bulundurularak öneriler geliştirilmelidir.
2. Aşırı merkezîyetçi ve devletçi yapının esas kılındığı sistem değiştirilmeli, Sağlık sektöründe devletin (Sağlık Bakanlığı'nın) yeri ve görevleri yeniden tanımlanmalıdır.
3. Sağlık hizmetinin finansmanı ile sunumu birbirinden ayrılmalıdır.
4. Sağlık hizmetlerinin denetlenmesine yönelik yeni modeller geliştirilmelidir.
5. Aile hekimliği kurulmalıdır.
6. Sağlık mevzuatı güncellenmeli, AB'ye uyum için de gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Avrupa Komisyonu'nun sağlık alanındaki projelerine katılımdan ve proje karşılığı mali imkanlardan araştırma kurumlarının, sivil toplum örgütlerinin, üniversitelerin ve diğer ilgili kurum ve kuruluşların yararlanmasına olanak tanıyacak uygulamalar geliştirilmelidir. Hizmetlerin serbest dolaşımı konusu ile ilgili olarak sağlık eğitimi veren kuruluşlarda eğitim programları AB ile uyumlu hale getirilmeli, mevzuatta gerekli değişiklikler yapılmalıdır.
7. Sigorta sistemlerinin mevcut finansman yapısı içindeki yeri incelenmeli, sağlık hizmetlerinin tarifeleri konusunda gerçekçi öneriler oluşturulmalı, sağlık sektöründe ödeme sistemleri ve faturalama teknikleri dünyadaki modeller ve uygulamalardan yararlanarak elden geçirilmelidir.
8. Sağlık personelinin hem nitelik, hem de nicelik olarak yeniden yapılandırılması sağlanmalı, nitelikli insan gücü planlamasının yapılabileceği ve etkin sağlık işletmeciliğinin geliştirilebileceği modeller oluşturulmalıdır.
9. Medikal teknoloji ve enformasyon teknolojisi uygulamaları incelenmeli, sektör hakkında veri tabanlarının oluşturulması sağlanmalıdır.

3. SOSYAL GÜVENLİK REFORMU

A- Özet:

Ülkemizin temel ekonomik ve sosyal dengeleri ile uluslararası rekabet gücümüzü yakından etkileyen sosyal güvenlik sistemimizin, gerek sağladığı hizmetler ve koruma garantisinin seviyesi, gerekse nüfus kapsamı bakımından geliştirilmesi, kurumlarının temel sosyal güvenlik prensiplerine uygun olarak işletilmesi, AB normlarına uygun bir sistem niteliğine kavuşturulması ve Türk insanının hak ettiği sosyal korumayı temin edebilmesi için, 1999 yılında başlatılan reform ile ilgili gayretlerin kesintisiz olarak devam etmesi ve "sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sistemi" oluşturulması gerekmektedir.

B- Değerlendirme:

Sosyal güvenlik için tahsis edilen kaynakların seviyesi yetersizdir. Türk sosyal güvenlik sisteminin temel müesseselerini oluşturan sosyal sigortalar; aktif/pasif sigortalı oranının düşüklüğü, kayıt dışı istihdamın yüksekliği, prim tahsilat oranlarının düşüklüğü, prime esas kazanç seviyesinin düşüklüğü ve fonların yanlış kullanılması ve fon gelirlerinin yetersizliği, prim ve gecikme cezası afları gibi gelirleri azaltıcı etki yapan faktörler ile; yaşa bağlı olmayan emekli aylığı bağlanması, prim karşılığı olmayan ödemeler, hizmet borçlanmaları, sağlık hizmetlerinin maliyetindeki artışlar, prim-aylık ilişkisinin zayıflaması gibi gider artırıcı uygulamalarla ciddi bir finansman krizi içine düşmüşlerdir. 1999 yılında 4447 sayılı Kanunla getirilen kapsamlı değişiklikler ile emeklilik yaşının yükseltilmesi, kayıt dışı çalışmanın azaltılması, aylıkların hesaplanmasında "ödenen prim-alınan aylık" arasında ilişkinin kurulması, prime esas kazançların yükseltilmesi gibi tedbirler alınmış, ardından Ekim 2000 tarihinde sosyal sigorta kurumlarının teşkilat yapılarını yeniden şekillendiren 4 KHK yürürlüğe girmiştir. Ancak, Anayasa Mahkemesi'nin iptalleri ile gerek kademeli emeklilik yaşı ile ilgili düzenlemelerin uzaması, gerekse ortaya çıkan hukuki boşluk sistemin yeniden yapılandırılması çalışmalarını sekteye uğratmıştır.

C- Dikkat edilmesi gereken hususlar ve atılması gereken adımlar:

4447 sayılı Kanunla getirilen, sosyal sigorta kurumlarının gelirlerini artırmaya ve giderlerini azaltmaya yönelik tedbirler, 2000 yılı Kasım ayında ortaya çıkan ekonomik kriz ve prime esas kazançların 3 yılda % 700 gibi yüksek bir oranda artırılması, beklenen sonuçları vermesi bir yana sistemde daha da kötüye gidişe yol açmıştır. Nitekim, sosyal sigorta kurumlarının açıkları artmış ve Hazine'den bu kurumlara yapılan transferlerin GSMH'ye oranı 2000 yılında % 2.56 iken, 2001 yılında % 2.99'a yükselmiştir. 2002 yılında bu oranın % 2.64 olması beklenmektedir. Bu açıkların bütçe açığına oranı 2000 yılında % 24.32'den 2001 yılında % 19.33'e düşmüşken 2002 yılında ise % 27.49'a yükselmesi beklenmektedir. Kısacası, 1999 yılında yapılan değişikliklerin olumlu etkisi, 2000 yılı krizi ile ortadan kalkmış ve tekrar kötüye gidiş başlamıştır. Bu durum, Türk ekonomisinin dengelerini zorlamaya ve temel ekonomik göstergeleri olumsuz olarak etkilemeye başlamıştır.

2002 yılında, sosyal güvenlik kuruluşlarının toplam gelirlerinin 19.433 trilyon lira, toplam giderlerinin 25.209 trilyon lira ve açığının 5.776 trilyon lira olması öngörülmektedir. Bu açıkların finansmanı amacıyla 5.9 katrilyon TL bütçe ödeneği ayrılmıştır. Faturalı ödemeler ve ek karşılıklar için 1.5 katrilyon TL tutarındaki ödenek de hesaba katılırsa sosyal güvenlik kuruluşları için yapılan toplam transferin 7.4 katrilyon olması programlanmıştır.

Öte yandan, katlanılan sıkıntılara rağmen, sigortalıların gelirlerinde bir iyileşme sağlanamamıştır. Nitekim, 2000 yılında sosyal sigorta kurumlarınca bağlanan aylıkların reel olarak değer kaybı Emekli Sandığı için % 12.5, SSK için % 13 ve Bağ-Kur için % 4.8 olmuştur. Aylıkların satın alma gücündeki kayıp 2001 yılında da devam etmiş, TÜFE'ye bağlı endeksleme beklenen sonucu vermemiştir. Bu olumsuz gelişmelere, beklenenlerin aksine, kayıt dışı çalışmanın yaygınlaşmasını ve SSK kapsamındaki sigortalı sayısındaki azalmayı ilave edersek, reform çalışmalarından arzu edilen sonuçların ortaya çıkmadığı görülmektedir.

Bu çerçevede, atılması gereken adımlar aşağıda belirtilmektedir.

1. Devlet sosyal güvenlik kurumlarının finansmanına, finansman açıklarını kapatarak değil, prim ödemeyi teşvik edecek şekilde sürekli ve sistematik bir katkı ile katılmalıdır. Bu katılım şeklinin, sigortacılığı teşvik edici ve kayıt altına alıcı nitelikte olması düşünülmelidir. İşsizlik sigortası uygulaması, bunun gerçekleşebileceğini ortaya koymuştur.
2. Kayıt dışı çalışmayı artırdığı açık olarak ortaya çıkan prime esas kazançlardaki anormal artış sona erdirilmelidir. İstihdamın teşviki, işverenlerin bürokratik işlem yükünü artıran, sistemi karmaşık ve anlaşılabilir hale getiren primlerin ertelenmesi gibi uygulamalarla değil, devletin üçüncü taraf olarak prim ödeyerek finansmana katılımıyla ve işverenin prim yükünü azaltacak şekilde olmalıdır. Bugün toplamda % 40'lar civarına ulaşan sigorta primlerinin yeniden gözden geçirilerek 5-8 puan azaltılması ve prim oranlarının % 30'lar civarına çekilmesi gereklidir.
3. Sosyal sigorta kurumlarının teşkilat yapıları ile ilgili 616, 617, 618 ve 619 sayılı KHK'lerin iptali ile ortaya çıkan boşluk, bu kurumların sosyal güvenlik reformundan beklenen sonuçların alınmasını sağlayacak adımları atmasını engellemektedir. Nitekim, SSK kapsamındaki hastanelerin sağlık işletmeleri haline dönüştürülmesi, Türkiye İş Kurumunun mesleki eğitim programlarını başlatması gibi çalışmalar, söz konusu boşluk dolayısıyla sektöre uğramıştır.
4. "eDevlet" uygulamasının en kısa sürede hayata geçirilmesi gereken ve en kolay sonuç alınabilir uygulama alanlarından birini sosyal güvenlik kurumları oluşturmaktadır. Vatandaşlık numarasının yaygınlaştırılarak tek bir kayıt üzerinden bütün sosyal güvenlik işlemlerinin gerçekleştirilmesi, aylıkların bağlanmasından sağlık hizmetlerinin teminine kadar vatandaşın refahına olumlu katkılarda bulunacaktır. Bu çerçevede, bütün sosyal sigorta kurumlarının yaygın bir bilgisayar-otomasyon ağına kavuşturulması çalışmaları hızlandırılmalıdır.
5. Gelişmiş ülkelerde dahi, yalnızca kamu sosyal güvenlik programlarından alınan aylıkların ve sağlanan hizmetlerin yeterli bir sosyal güvenlik garantisini sağlaması mümkün değildir. Nisan 2001'de, kamu sosyal güvenlik sistemine tamamlayıcı nitelikteki "Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Kanunu" çıkarılarak bireylerin emekliliğe yönelik gönüllü tasarruflarını düzenleyen, bireysel emeklilik hesaplarına dayalı, fonlu bir sistemin oluşturulması hedeflenmiştir. Ancak, gerek 2000 yılı Kasım ayında yaşanan krizin etkisi, gerekse uygulamanın özendirilmesi amacıyla Haziran 2001'de sağlanan bazı vergi avantajlarının yetersizliği sistemin etkin çalışmasını engellemiştir. Kamu sosyal güvenlik programları üzerindeki baskıyı azaltacak bu sistemin hayata geçirilmesini hızlandıracak teşvik edici düzenlemeler yapılmalıdır.

X. BİLGİ TOPLUMU

A- Özet:

Hükümet, AB çerçevesinde başlatılan ve yürütülmekte olan eAvrupa girişimini desteklemeli ve Türkiye’de bilgi toplumuna yönelik eTürkiye girişimini yönlendirmelidir. AB ile bu alanda eşgüdüm sağlanıp özel sektör girişimleri, akademik çevreler, sivil toplum örgütleri ve konuyla ilgili diğer kurum ve kuruluşlarla işbirlikleri geliştirilmelidir.

B- Değerlendirme:

Bilgi ve veri depolama-iletme tekniklerinin düşük maliyetlerde ve yaygın şekilde kullanıldığı ortamı ifade eden “bilgi toplumu”nda ekonomik sektörler canlılık kazanmakta ve toplum yaşamını ve çalışmayı köklü olarak değiştiren bir dizi organizasyon, ticaret, toplum ve hukuk yeniliği tetiklenmektedir. Bilgi-iletişim teknolojileri uygulamalarının büyüme ve istihdama olumlu etkisini bilen ve yeni ekonomi olanağı sayesinde Avrupa’yı dinamik ve rekabetçi bir ekonomiye dönüştürmeyi hedefleyen AB tarafından, 1999 yılında eAvrupa girişi ilan edilmiştir. Bu girişim esas olarak, AB’nin yeni ekonominin ve bilgi ve iletişim teknolojilerinin sağladığı üstünlüklerden hızla yararlanmasına yönelik eylemleri planlamaktadır. 2002 yılı sonuna kadar gerçekleşmesi planlanan Eylem Planı’nın üç ana hedefi bulunmaktadır: *1-Daha ucuz, daha hızlı ve güvenli internet, 2-İnsanlara ve yeteneklere yatırım, 3-İnternet kullanımının teşviki.*

AB’ye üye aday ülkeler de eAvrupa girişiminin bir parçası olmak amacıyla eAvrupa+ girişimini oluşturup eylem planlarını hazırlama kararı almışlardır. eAvrupa+ eylem planının eAvrupa’dan farklı bir amacı ise bilgi toplumunun temel taşlarını oluşturma çalışmalarının hızlandırılması yolunda, *1-Herkes için uygun fiyatlı iletişim hizmetleri sağlamak ve 2-Bilgi toplumu ile ilgili AB müktesabatını uyarlamak ve uygulamaktır.*

Türkiye, Mart 2001’de yayınlanan “Avrupa Birliği Müktesabatı’nın Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı”nda eAvrupa girişimine katkıda bulunma niyetini belirtmiştir. Haziran 2001’de ise Türkiye, diğer aday ülkelerle birlikte eAvrupa+ Eylem Planı’nı onaylamıştır. Böylece Türkiye için iki temel hedef belirlenmiş olmaktadır: *eAvrupa+ girişimine paralel olarak eTürkiye girişiminin başlatılıp yönlendirilmesi ve bu yönde yeni bir kurumsal yapı oluşturulması.*

C- Dikkat edilmesi gereken hususlar ve atılması gereken adımlar:

eAvrupa+ Eylem Planı’nda belirlenen hedeflere en geç 2003 yılı sonunda ulaşılması öngörülmektedir. Oysa Türkiye’nin bilgi toplumu göstergeleri diğer AB aday ülkeler ile karşılaştırıldığında ortaya çıkan sonuçlar parlak gözükmemektedir.

Eurostat verilerine göre, Türkiye’de yapılan bilgi teknolojileri harcamaları 1999’dan 2000’e % 23.4 artmasına karşın, 2000 yılında bu harcamaların GSYİH içindeki oranı 1.7 olarak Romanya hariç diğer aday ülkelerin gerisinde kalmıştır.

AB Bilgi Toplumu Proje Ofisi’nin 2000 yılı verilerine göre, Türkiye’de 100 kişiden 2.9’u internet kullanmakta olup bu oran diğer aday ülkelerin ve aday ülkeler ortalamasının (6.7) altındadır. eAvrupa ve eAvrupa+ için temel teknoloji olarak internetin seçildiği göz önüne alınırsa, bu durumun ülkemiz için içaçııcı olmadığı aşikardır.

Kişisel bilgisayar kullanımında Türkiye 1998'den 1999'a % 41.9'luk bir büyüme sağlamıştır. Ancak yine de 1999 yılı verilerine göre Türkiye'de 100 kişiden 3.2'si (aday ülkeler ortalaması 5.2) kişisel bilgisayar kullanmaktadır ve aday ülkelerden sadece iki ülke (Romanya ve Bulgaristan) bu seviyenin altında yer almaktadır.

Türkiye cep telefonu kullanımında aday ülkeler ortalamasının üstündedir. 2000 yılı verilerine göre Türkiye'de 100 kişiden 19.3'ü (aday ülkeler ortalaması 17.2) cep telefonu kullanmaktadır. Aynı yıl için bakıldığında, aday ülkelerdeki toplam cep telefonu sayısının %40'ının Türkiye'de kullanıldığı görülmektedir.

AB'ye uyum için hazırlanan Ulusal Program'da hedeflenen kurumsal yapının da henüz oluşturulmadığını belirtmek gereklidir. Ayrıca, Türk Telekom'un tekel konumunun 2003 yılı sonuna kadar sürecektir ve bu yapının rekabete açılmayacak olması internet kullanımını ve kullanıcı sayısını artırmaya yönelik çalışmaların karşısında bir engel olarak durmaktadır.

Bu çerçevede atılması gereken adımlar aşağıda belirtilmektedir.

1. AB'ye katılmaya hazırlanan Türkiye, ekonomik ve sosyal yaşamını değiştiren bilimsel ve teknolojik gelişmelere nasıl yaklaşacağını, değişime nasıl uyum sağlayıp “bilim-teknoloji-yenilikçilik” çevriminde nasıl yetkinlik kazanacağını ve kendine özgü sosyo-ekonomik modeli nasıl üreteceğini zaman kaybetmeden belirlemeli, bu süreçte tüm ilgili kesimlerin fikirlerinin alınabileceği katılımlı ortamlardan yararlanılmalıdır. Toplum kesimlerinin yer aldığı böyle bir platformda “uzgörü çalışması” yapılarak eylemler tespit edilmeli ve uygulamaya konmalıdır.
2. “Daha ucuz, daha hızlı ve güvenli bir internet” için internetin telefon ağından bağımsız konuma getirilmesi; yurt içi ve dışı bağlantılarda gerekli hızın (bandgenişliği, bit rate) sağlanması; eğitim, öğrenim ve araştırma için toplumun geneline sağlanan çok üzerinde hızlara sahip ve giderleri devlet tarafından paylaşılan (telekomda tekelin kalktığı varsayılmaktadır) bağlantılar kurulması; sözü edilen ağlarda dolaşan bilgilerin -ülkenin gelecekte bölgesindeki üstünlüğünün yapıtaşları olduğu göz önünde tutularak- güvenliğinin ulusal kaynaklar tarafından sağlanması yoluna gidilmelidir.
3. “İnternet kullanımının artırılması”na yönelik olarak, bireylerin devlet ile ilişkilerini olabildiğince internet üzerinden kurabilmeleri için eDevlet'in hızla yaşama geçirilmesi; küresel pazarda ulusal rekabet gücüne olumlu katkılarda bulunacak eTicaret'in kurularak internet üzerinden bilgiye ulaşmanın giderlerini karşılamasının sağlanması; fikri mülkiyetin ederi yüksek iken hızla pazarlanmasında internetin etkinliği göz önünde tutularak eİş, B2B, B2C vb. pazarlama yöntemlerinin uygulanması; bilgi ekonomisinin yasal düzenlemelerinin (bilgi güvenliği, elektronik imza, sanal noterlik vb.) yapılması gereklidir.
4. Bilgi toplumu hedefine ulaşmak için “insan kaynaklarına ve yeteneklere yatırım” yapılmalıdır. Bu çerçevede, eğitim düzenimizin mevcut sanayi toplumu odaklı dikey uzmanlaşma yapısından disiplinlerarası yetileri hedefleyen bilgi toplumu odaklı yapıya dönüştürülmesi; toplumun bilgi-iletişim teknolojisinin olanaklarından etkili bir biçimde yararlanabilmesi için yeterli düzeyde kullanım yetisine kavuşturulması; günümüz öğrenim politikaları sonucu iş alanı dar meslekler edinmiş bireylerin açık

duyulan alanlardaki eksik insan kaynağını kapatmak üzere yönlendirilmesi ve fark öğrenimi görmeleri; sürekli öğrenim yoluyla yeni meslek kazandırma olanaklarının sunulması; belli teknolojik odakların oluşması için özendirici önlemler (vadi projeleri dahil) alınması sağlanmalıdır. Ayrıca bilgi ekonomisinde katma değer üretecek olan bireylerin bu eylemlerini ülkemizde sürdürmeleri için, küreselleşme akımı ile artması kaçınılmaz olan beyin göçünü durduracak ve tersine çevirecek tedbirler uygulanmalıdır.

5. Orta ve uzun vadede sürdürülebilir ekonomik büyüme yakalayabilmek için *araştırma ve teknolojiye* gereken önem verilmelidir. Araştırma ve teknolojinin gelişmiş ülkelerin ekonomik büyümelerindeki payının %20 ila %50 arasında olduğunu göz önüne alarak, orta ve uzun vadede sürdürülebilir bir ekonomik büyüme yakalayabilmek için bu alanlarda gerekli vizyon ve stratejiler oluşturulmalı ve uygulanmalıdır.
6. Bütün bu düzenlemeler yapılırken, AB'nin benzer konularda aldığı önlemler ile uyumlu olunmalı, kurulacak düzende bütünleşme süreci içerisinde yeniden yapılanma nedeniyle dalgalanmalar yaratılmamalıdır.